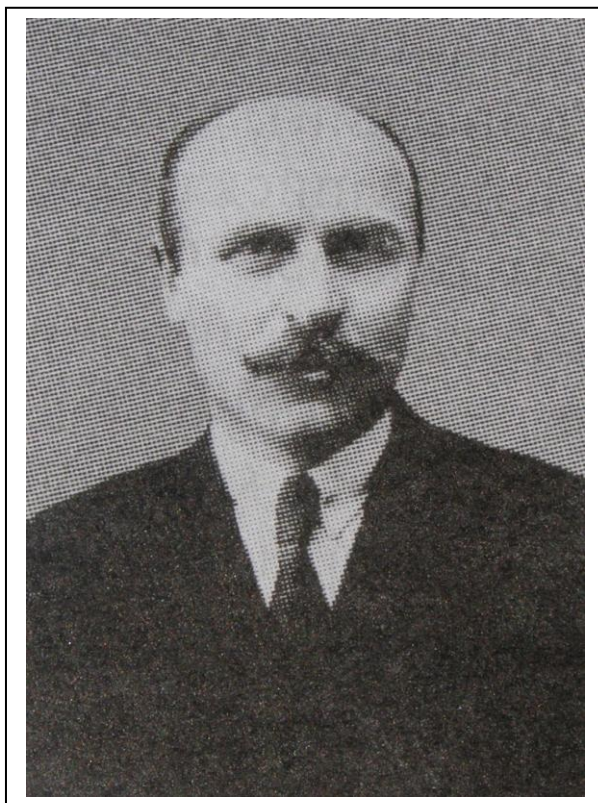

В.С. Прокопчук

**Кондрацький Франц Андрійович – ректор
Кам'янець-Подільського інституту
народної освіти**

Кам'янець-Подільський

2008

Кам'янець-Подільський національний університет

В.С. Прокопчук

**КОНДРАЦЬКИЙ ФРАНЦ АНДРІЙОВИЧ – РЕКТОР КАМ'ЯНЕЦЬ-
ПОДІЛЬСЬКОГО ІНСТИТУТУ НАРОДНОЇ ОСВІТИ**

Кам'янець-Подільський

2008

УДК 378.113.1(477.43)''1928/1930''(192)

ББК 74.584(4Укр)6

П 80

Серія: Ректори Кам'янець-Подільського національного університету

Рецензенти:

Брицький П.П., доктор історичних наук, професор

Даниленко В.М., доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України

Рекомендовано до друку вченою радою Кам'янець-Подільського національного університету протокол № 5 від 29 травня 2008 р.

Прокопчук В.С.

Кондрацький Франц Андрійович – ректор Кам'янець-Подільського інституту народної освіти / В.С. Прокопчук; Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський:Аксіома, 2008. – 72 с.: іл. – (Серія «Керівники навчального закладу»).

Нарис представляє читацькій громадськості історію життя й науково-педагогічної діяльності Франца Андрійовича Кондрацького, ректора Вінницького інституту народної освіти (1922-1924), директора Сутиського сільськогосподарського технікуму на Вінниччині (1924-1925), декана Кам'янець-Подільського ІНО (1925-1928), його ректора (1928-1930), директора Кам'янець-Подільського інституту соціального виховання (1930-1931), керівника Кам'янець-Подільської науково-дослідної кафедри природи, сільського господарства і культури, наполегливого організатора науки та вищої школи на Поділлі в складні 20-і – на початку 30-х рр. ХХ ст.

Франц Андрійович Кондрацький – ректор Кам’янець-Подільського інституту народної освіти (1928-1930), директор Кам’янець-Подільського інституту соціального виховання (1930-1931) – галичанин, людина своєї епохи, свідок і активний учасник історичних перемін в Україні, Європі, усьому світі. Йому випало брати участь у I Світовій війні – багатолітній боротьбі імперіалістичних угруповань за переділ світу, що забрала життя більше 10 млн. чоловік. Майже два роки віддав боротьбі за незалежність Західноукраїнської Народної Республіки, об’єднаної держави УНР-ЗУНР. Як представник бідних верств населення прийняв ідеологію більшовиків, став членом комуністичної партії, борцем за втілення в практику ідей К.Маркса, Ф. Енгельса, В. Леніна щодо побудови нового, комуністичного суспільства.

Як працівник наркомату освіти УСРР, ректор Вінницького та Кам’янець-Подільського інститутів народної освіти, соціального виховання, керівник Сутиського на Вінниччині сільськогосподарського технікуму, Кам’янець-Подільської науково-дослідної кафедри природи, сільського господарства, декан, професор він зробив значний внесок у розвиток освіти, науки і культури на Поділлі в 20-і роки ХХ ст. Сучасники цінували його організаторський талант, високий освітній потенціал, здатність об’єднувати й вести за собою. Як представник свого класу, чиновна людина він був ретельним виконавцем волі комуністичної партії, інколи знарядям, а в кінцевому результаті і жертвою її насильницької політики. Однак його слід в освітньо-культурному розвої краю настільки помітний, що заслуговує окремого розгляду. Хто ж він Франц Кондрацький?

Шлях до зрілості

Народився Франц Кондрацький 27 серпня 1884 року в селі Вежавіце – на споконвічній українській галицькій землі, яка на той час входила до Австро-Угорщини.¹ Пізніше, після Ризького миру 1921 року, село опинилося в складі Ланцуцького повіту Речі Посполитої. Батько – вправний сільський

коваль, мати, що зранку до вечора трудилася в домашньому господарстві, ледь утримували п'ятьох синів. І розуміли, що в умовах безземелля шлях до кращого життя лежить через освіту. У пошуку заробітку, засобів для навчання синів 1890 року батьки емігрували до Російської імперії. Хист коваля Андрій Кондрацький демонстрував у різних економіях Поділля, найдовше – у Шеремтці на Старокостянтинівщині.² Повернувшись до Австрії, батьки не довго затрималися вдома. 1899 року на хвилі першої еміграції подалися до Америки.

Франц з раннього дитинства прилучився до праці, з 12 років трудився в кузні, опановуючи батькове ремесло. Після закінчення початкової школи вступив до першого класу Ярославської гімназії, бо тільки повна середня освіта відкривала шлях до вищої школи, до професії. У час промислової кризи батьки не мали змоги звідти, із закордону, підтримати сина, тому мусив Франц перервати навчання й цілий рік чорноробочим на будівництві залізної дороги здобувати свій хліб щоденний. І все ж 1905 року закінчив гімназію.

Того ж року вступив до Львівського університету на філософський факультет. І знову шлях до освіти перекрыла все та ж нужда, безгрошів'я. Вона, ця нужда, 1906 року погнала його до Америки. Працював на дротяній фабриці „Брадекс і Донор”. Від важкої виснажливої праці захворів. Заробивши деякі гроші і отримавши допомогу від батьків, повернувся до Львова і продовжив навчання. 1908 року служив в австрійській армії. Бурхливо реагував на будь-які прояви несправедливості, конфліктував з начальством, і, як свідчив сам, не раз зазнавав арештів „за бунтарський дух і соціальні переконання”. Незважаючи на перешкоди, все ж 1910 року закінчив університет, отримав спеціальність філолога і філософа.³

Учительську посаду знайшов у Рогатині в приватній гімназії. Випускник університету привніс у педколектив свіжу струю – неабиякі знання польської, німецької, російської, англійської, старогрецької і, звичайно, рідної української мов, навички науково-дослідницької роботи.

Підготував наукові праці „Золотий вік” у римських поетів”, „De ambulatione” латинською мовою, „Дієслова з двома препозиціями в „Іліаді” Гомера”, „Каллімахові гімни” польською й видрукував їх у „Матеріалах філологічного семінару” Львівського університету.⁴ Був активним членом учительської просвітницької організації, їздив по селах, виступав з рефератами. Гімназисти любили молодого учителя, більшість колег розділяла його самостійницькі погляди, прагнення до об’єднання українських земель в єдиній незалежній державі.

Тут одружився, 1912 року, став батьком маленького Михайла. На жаль, дружина в грудні того ж року померла від зараження крові.⁵

У горнилі воєн

З початком Першої світової війни перед Францом Кондрацьким постала смуга нових випробувань. 14 серпня 1914 р. був мобілізований до австрійської армії і, як людина з університетською освітою, призначений в піхотну частину командиром роти. Воював на австрійсько-російському фронті, був поранений.⁶ Дуже скоро переконався в безглузді братовбивства. В армії, як і в Галичині, ширилося невдоволення, зріла ідея виокремлення українських територій у незалежну державу. Втілити її в життя видалося можливим лише восени 1918 року.

18-19 жовтня того року у Львові відбулися збори представників українських політичних і громадських організацій, послів парламенту та крайових сеймів Східної Галичини і Буковини, було обрано Українську національну раду на чолі з Є. Петрушевичем, яка 19 жовтня на підставі цісарського маніфесту „До моїх вірних народів” проголосила утворення української держави в складі Австро-Угорщини. Подібне відбувалося на інших землях Австро-Угорської імперії. Наступним кроком до незалежності стало проголошення 13 листопада 1918 р. Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) на чолі з президентом Є.Петрушевичем. Почалося формування армії новоствореної держави, наказним отаманом став сотник

Д.Вітовський. Ф.А. Кондрацький перейшов на бік Української Галицької Армії і зі своєю ротою в складі 10-ої Янівської бригади відзначився в боях з поляками під Брюховичами, Лисою Горою, згодом – під Плуговим, Вигнанкою.⁷

Натиск поляків посилювався з прибуттям у Галичину армії генерала Ю. Галлера. 14 травня вона завдала удару I корпусу полковника Микитки, у складі якого воював Ф. Кондрацький. Почався відступ, запеклі бої, контрудар у районі Чорткова. 16 липня 1919 року УГА опинилася за Збручем і розпочала спільні дії з армією УНР.

У травні 1919 року Ф.А. Кондрацький був підвищений у званні до отамана і призначений командиром 10-ої Янівської бригади, яка налічувала 1900 стрільців і старшин, мала 16 легких гармат та 70 кулеметів.⁸ 18 липня I корпус, до якого входила 10-а бригада, дислокувався недалеко Кам'янця-Подільського, на Дунаєвеччині, у селах Балин, Чечельник, Зеленче, Станіславівка, Рахнівка. Штаб розмістився у Січенцях, корпусний обоз – у Миньківцях.⁹

У серпні 1919 р. 10-а Янівська бригада в складі ударної групи з двох корпусів взяла участь у наступі на Київ. 16 серпня після запеклих боїв 9-а та 10-а бригади I корпусу і 2-а бригада II корпусу взяли Калинівку, 18-го – підійшли до Махнівки.¹⁰ 30 серпня українські частини увійшли у Київ. Однак денікінські підрозділи генерала Бредова, що також увірвалися до столиці, змусили українські війська покинути місто і відступити.

Восени 1919 року вів бої з денікінцями на Вінниччині, 15 жовтня – під Іллінцями. Однак епідемія тифу вивела з ладу 90 відсотків складу УГА, армія, по суті, стала небоєздатною. У цих умовах за погодженням з Є. Петрушевичем начальна команда УГА 17 листопада підписала договір з денікінським командуванням і за умови, що хворі і поранені вояки – галичани отримають медичну допомогу, у тому числі і в госпіталях Добровольчої армії, і галицька армія не воюватиме з армією УНР, УГА

перейшла під командування денікінців, у грудні повела бої проти більшовицьких військ під Бердичевом, прикривала підходи до Вінниці.

Обстановка погіршувалася з кожним днем. Під тиском радянських військ денікінці та корпуси УГА відступали на південь. У цей час комбриг Ф.А. Кондрацький зайняв бік тих, хто повів переговори з червоною армією, аби врятувати 18 тис. важкохворих стрільців і старшин у лікарнях на території Вінниччини. 31 грудня 1919 р. була укладена угода, на основі якої частини, що перейшли на бік більшовиків оголосили себе червоною УГА (ЧУГА) і розпочали переформування. Місцем їх відпочинку та поповнення стала Вінниця. Тут 1 січня 1920 року виник революційний комітет ЧУГА, який очолив Ф.А. Кондрацький. Договір передбачав і створення комуністичної партії Східної Галичини та Буковини, членом якої в лютому 1920 р. став Франц Андрійович.¹¹

Частина командування, що не прийняла союзу з більшовиками, і в першу чергу комкор Микитка, прагнула врятувати УГА, вивівши корпуси до Румунії. Були визначені місця переправи усіх трьох корпусів. А комендантом тих галицьких частин, які залишалися в Україні, був призначений Ф.А. Кондрацький, начальником штабу – Льонер.¹²

Протистояння між начальною командою УГА та ревкомом ЧУГА посилювалося. 12 лютого делегація ЧУГА, у складі якої був Ф.А. Кондрацький, у Києві підписала договір з представниками XII радянської армії, за яким з галицьких вояків формувалися три піхотних бригади на зразок відповідних частин червоної армії, щоб ввійти до складу 44, 47 і 58 радянських дивізій. Ревком ліквідувався, створювався Польовий штаб, в якому Ф.А. Кондрацький отримав посаду комісара оперативно-адміністративного відділу.

Дуже швидко командування XII армії в особі В.П. Затонського віроломно відмовилося від договору. Почалися сутички галичан з червоноармійцями. Однак сила вже була не на боці галицьких підрозділів. На 1 березня 1920 р. у трьох корпусах ЧУГА було всього 1550 старшин та 14411

стрільців, у I корпусі – 4805 бійців і командирів, а в 10-ій бригаді, зокрема, – всього 724 чоловіки.¹³ Воювати проти армії УНР, що в квітні наступала разом з поляками проти Червоної армії, вони не хотіли. Більше того 2-а і 3-я бригади перейшли на бік УНР. Інші бригади зазнали поразки в боях з поляками. Радянське командування під виглядом реорганізації вирішило ліквідувати рештки галицької армії, відправивши вцілілі підрозділи до Казані на вишкіл і переформування.

У Казані відповідно до наказу голови Реввійськради республіки Л.Троцького від 7 серпня 1919 року була створена Запасна армія під командуванням Б. Гольберга, формувалися військові частини, проходили вишкіл перед відправкою на фронт. Сюди 21 травня 1920 р. під посиленням конвоем почали прибувати галицькі стрільці і старшини. Одну з восьми сотень, що налічувала 207 вояків, очолював колишній комбриг 10-ої Янівської бригади I корпусу УГА Ф.А. Кондрацький.¹⁴ Галичан, як чорну робочу силу, використовували на будівництві різних об'єктів. Перша сотня Ф.А. Кондрацького ремонтувала залізну дорогу на станції Грива Борковська, інші відвантажували дрова, пісок, працювали на складах, несли варту. Робота тривала 8-12 годин, увечорі починалися заняття в школах малописьменних, на політурсах. Жили в товарних вагонах по 30 чоловік у кожному. І лише сотня Ф.А. Кондрацького отримала місце в бараках. Незадовільний санітарний стан, слабке харчування, важка робота, вечірне навчання, політобробка, грубе ставлення політкомісарів викликали невдоволення галичан, листи-звернення до командуючого Запасною армією. Лише влітку, коли почався контрнаступ червоної армії на радянсько-польському фронті, про них згадали. Почався військовий вишкіл, а наприкінці липня – відправка на фронт. У складі батальйону із 1500 вояків під командуванням О. Нагуляка до Вінниці в серпні 1920 року повернувся і Ф.А. Кондрацький. Служив у 45-ій радянській дивізії. У серпні почалася демобілізація, під яку попав і він.¹⁵

Восени 1920 року голова Галревкому В.П. Затонський використав Франца Андрійовича в якості експерта на Ризькій конференції.¹⁶ Врешті

комуніст Ф.А. Кондрацький залишився в резерві ЦК ВКП (б) і згодом був направлений у розпорядження ЦК КП(б)У. 1 листопада 1920 року отримав призначення – очолив оргінструкторський відділ наркомату освіти УСРР і на цій посаді пропрацював до 1 лютого 1922 року, докладаючи зусиль до розбудови народної освіти в радянській Україні.¹⁷

Вінницький період життя

У фонді 1941-му – „Вінницький інститут народної освіти” Державного архіву Вінницької області збереглося розпорядження наркомату освіти УСРР за № 681 від 3 лютого 1922р., підписане заступником наркома Я. Ряппо. Воно гласить: „Настоящим Укрглавпрофобр ставит Губпрофобр в известность, что тов. Кондрацкий назначен в Винницкий институт народного образования на должность проректора с правами политкомиссара и предлагает сделать соответствующее распоряжение в Винницкий ИНО, а также ввести тов. Кондрацкого в курс работы”.¹⁸ Невідомо, як і чому, але 18 лютого Ф.А. Кондрацький, направлений проректором, очолив інститут. Так почався новий Вінницький період трудового життя, що тривав до вересня 1925 року.

Вуз, в якому мав працювати Франц Андрійович, мав свою історію. Заснований 1912 року як учительський інститут він протягом трьох років готував учителів для вищих початкових шкіл. Щороку в інституті навчалося від 25 до 79 студентів.¹⁹

У серпні 1920 року Вінницький учительський став інститутом народної освіти. Його життєдіяльність регулював статут, затверджений народним комісаріатом освіти (Див. Додаток №2). Загальна частина зафіксувала мету – „підготовка робітників для всіх галузей народної освіти в царині дошкільній, шкільній та позашкільній”.²⁰ Статутом передбачалося поетапне відкриття чотирьох відділів – з підготовки працівників дошкільної, позашкільної ланок, учителів початкових класів, а також фахівців з різних предметів. Однак вдалося відкрити лише два відділення – дошкільне і шкільне з словесно-історичним, фізико-математичним і природничо-географічним циклами,

об'єднаними факультетом соціального виховання. Контингент студентів складав²¹:

Навчальний рік	Кількість студентів
1920-1921	91
1921-1922	140
1923-1924	145

Протягом навчального року склад студентів зазнавав змін. Із-за матеріальних труднощів не всі студенти мали змогу закінчити навчання. Дехто трудовлаштувався. Тому на 15 червня 1923 р. кількість студентів зменшилася від 140 до 93. Через брак кадрів і директори, і відділи освіти запрошували студентів стаціонару на викладацьку роботу. У першому триместрі 1923-1924 н.р., наприклад, в освітніх закладах Вінниці працювало 29 студентів.²² З 1923 року майбутніх абітурієнтів з числа робітничої та селянської молоді готував робітфак.

Навчання проводилося за триместрами. Осінній починався 1 вересня, зимовий 20 січня, обидва мали по 100 навчальних днів. Третій – літній тривав 40 навчальних днів і закінчувався не пізніше 15 липня. Навчальний курс завершувався протягом 3 років.

Велика увага приділялася українізації-викладанню в усіх відділеннях української мови, літератури, історії та географії України. Оскільки не вистачало кваліфікованих кадрів, то було й так, що українська мова не вивчалася по півроку. Новопризначений ректор, спираючись на свої зв'язки, запрошував лекторів зі столиці, різних губернських організацій і установ. Якщо в другому триместрі 1920-1921 н.р. українську літературу читав завідуючий педагогічними курсами Й.К. Скатинський, то 1922 року – М. А. Балицький, заступник завідуючого губпрофосвітою, 1923-го – О.М. Ковальська, раніше викладач українознавства Одеського політехнічного інституту, згодом – О.В. Троцюк, Ф.Б. Якубовський. Протягом 1921-1924рр. курс західноєвропейської літератури читав професор С.В. Савченко, автор

ряду праць з історії літератури, згодом завідує кафедрою Київського державного університету.²³

З приходом Ф.А. Кондрацького значно посилюється потенціал створеної 1921 року кафедри суспільних наук. Ректор на I курсі читав історію господарських форм, на III-му – історичний матеріалізм.

Плідно трудилися професор М.І. Безбородько, автор монографії „Кристалічні породи околиці Вінниці та Поділля” (К., 1923), О.К. Бируля, пізніше доктор технічних наук, професор, заслужений діяч науки Української РСР, історик М.С. Шлапаков, художник С.І. Слободян. Викладачі брали активну участь у культурно-освітньому житті міста, у краєзнавчих студіях Кабінету виучування Поділля при Вінницькій філії Всенародної бібліотеки України ВУАН, до складу якого входили в ролі консультантів.

Ректор Ф.А. Кондрацький показував приклад активної участі в громадському і політичному житті губернського центру. Вже в грудні 1922 року був обраний депутатом міської ради, входив до освітньої комісії. З грудня 1922 по квітень 1923 року одночасно з ректоруванням очолював відділ освіти Подільського губвиконкому. 1922 і 1923 рр. у Харкові брав участь в роботі I і II Всеукраїнських педагогічних конференцій.²⁴

В інституті важливу роль відігравали партійна і комсомольська організації. Ректор й одночасно політкомісар Ф.А. Кондрацький 1 жовтня 1922 року був обраний ще й секретарем партосередку і виконував ці обов'язки до закриття інституту. Секретаріат Подільського губкому КП(б)У характеризував його як політично витриманого працівника, який, очолюючи партосередок, брав живу участь у партійному житті, користувався великим авторитетом у колективі інституту. Губком партії відводив йому роль працівника губернського масштабу і відніс до II групи (Див. Додаток №4). Така характеристика була дана, незважаючи на те, що 7 лютого 1923 року губернська контрольна комісія КП(б)У оголосила Ф.А. Кондрацькому догану за рекомендацію до вступу в ряди партії, яку він дав „колишньому білому

офіцерові Кудланю”. Професійні якості, організаторський талант переважили партійний промах.²⁵

У своїй роботі опирався на раду з викладачів, представників педагогічної громадськості Вінниці, студентів, яка розглядала важливі питання життя інституту, приймала рішення, які ректор втілював у життя. А також – на студентський комітет, який займався побутовими справами студентства, нерідко вносив цінні пропозиції щодо вдосконалення навчального процесу. 14 лютого 1923 року студентське зібрання порушило питання неявки лекторів, частих їх спізень на заняття й звернулося до ректора вжити необхідних заходів. У результаті 15 лютого було видано розпорядження, в якому Ф.А. Кондрацький досить коректно закликав викладачів покращити трудову дисципліну: „Маючи на увазі вище сказане, прошу п. Лекторів совісно відноситися до виконання своїх обов’язків, щоби не давати адміністрації причини приміювати які конечні міри для піднесення дисципліни”. Під розпорядженням поставили підписи про ознайомлення 20 викладачів.²⁶ За рішенням студкому була створена студентська комуна – трудовий колектив з 30 студентів для обробітку 40 га землі.²⁷ Вирощена продукція йшла в їдальню для поліпшення студентського харчування. Ректор всіляко підтримував нужденне студентство, збільшуючи як кількість місць у гуртожитку, так і стипендій. На його звернення 14 півстипендій по 35 крб. кожна виділила губерньська влада, 30 – наркомат освіти.²⁸ Діяла факультетська комісія – розробляла навчальні плани, правила прийому, контролювала навчальний процес.

Великих зусиль ректора постійно вимагала навчально-матеріальна база. Він дбав про зростання фонду бібліотеки, який 1922-1923 навчального року склав 3805 примірників літератури, запровадив вивчення студентами основ „бібліотечної справи”.²⁹ Виконуючи обов’язки завгубпрофосвітою, не раз порушував питання про додаткове фінансування, ремонт двоповерхового і єдиного приміщення інституту, в якому вдалося обладнати три аудиторії, лекторську й канцелярію, лабораторію, фізико-математичний і природничо-

історичний кабінети, зал, бібліотеку з читальнею, гуртожиток на 20 студентів, квартири для ректора та трьох викладачів. Звичайно, цього приміщення було мало для нормальної організації навчально-виховного процесу. Крім того будинок потребував ремонту, коштів на який не було. Ректор звертався до всіх інстанцій – губернських, столичних, однак держава не мала можливості задовольнити ці звернення, бо теж переживала нелегкі повоєнні часи.

З дозволу наркомату освіти Подільський губвідділ профосвіти 15 січня 1924 року прийняв рішення про ліквідацію Вінницького ІНО. Мотиви – незадовільна навчально-матеріальна база, недостатня кількість висококваліфікованих викладачів. Частина приміщення було передано робітничим курсам, бібліотеку та інтернат – педагогічним. Враховуючи побажання студентів, їх направили для продовження навчання до педагогічних вузів Кам'янця-Подільського, Житомира, Одеси, Києва, Харкова.³⁰

Викладачі в більшості поповнили колективи Вінницького педтехнікуму, педкурсів, інших навчальних закладів. Франц Андрійович Кондрацький очолив Сутиський сільськогосподарський технікум Вінницької округи і працював там до вересня 1925 року, до переїзду у Кам'янець-Подільський.

У Кам'янці на Поділлі

Відповідно до постанови Укрголовпрофосвіти від 25 липня №22754 Ф.А. Кондрацький був призначений деканом факультету соціального виховання Кам'янець-Подільського інституту народної освіти з 1 вересня 1925 року на місце, яке протягом 1924-1925 року займав Іван Антонович Любарський (Див. Додаток №6). Однак до виконання обов'язків приступив лише 10 жовтня 1925 року. 7 вересня 1925 року писав ректору В.О. Гереновичу: „Згідно з директивою, даною мені Укрголовпрофосвітою, я повинен оставатися на місці теперішньої служби, доки не передам справ тому

замісникові, котрого вже чекаю з дня на день. Прошу цю заяву рахувати, як оправдання, чому я не з'явився в призначений термін”.³¹

З перших днів спілкування між ректором і деканом склалися шанобливі відносини. Це засвідчує листування. „Шановний тов. Професоре! Важко буде без Вас починати триместр, однак мусіли його зачати й зачали. Шкода, що Ви своєчасно не написали, на які саме дисципліни Ви рефлектуєте, тому що зараз всі політичні дисципліни обсаджено тт. Заклинським, Галузо й Майським, - писав В.О. Геринович до Вінниці. – Помешкання Вам підберемо в будинкові ІНО (на флігелі) і воно буде відремонтоване, коли будемо мати точну справку, скільки кімнат Вам потрібно...”³²

На цей час сім'я Франца Андрійовича складалася з трьох осіб – він, дружина Неоніла Василівна Галаган-Кондрацька 1895 р.н., колишній викладач Вінницького ІНО, вчителька Вінницької 9-ої трудової школи, та дочка Маргарита 11 років.³³ За умови нестачі житлового фонду для задоволення потреб інших викладачів Ф.А. Кондрацький обмежився двома кімнатами, про що повідомив ректора 21 вересня. А вже 25-го Володимир Олександрович Геринович відповів, „... що квартира зложена з 2-х гарних кімнат і кухні з новими пічками на 2-му поверсі флігеля ІНО, почнеться з 28.IX. ремонтувати...”³⁴

Навчальний рік починався в непростих умовах. „Кінчаємо роботу в господарстві, - ділився в цьому ж листі ректор, - і з 1 вересня зможемо виключно віддатися академічній роботі”.³⁵ З 1 жовтня 1925 року запроваджувалося чотирирічне навчання. Навчальний план передбачав опанування трьома циклами дисциплін – соціально-економічними (економічна географія, політична економія, історія класової боротьби, історичний матеріалізм, мовознавство, всесвітня література, теорія літератури, історія української літератури), виробничими (математика, хімія, зоологія, ботаніка, геологія, енциклопедія сільського господарства), педагогічними (анатомія, фізіологія, рефлексологія з педагогічним спрямуванням, фізкультура, педагогіка особи та дефектологія, педагогіка

колективу, комуністичний дитячий рух, соціальна гігієна, образотворче мистецтво, організація дитячих установ і педагогічного процесу, радянська система освіти й система соціального виховання УСРР, нова мова, її сучасні предтечі). Навчальний рік тривав 44 тижні, перші три роки студенти навчалися за єдиним навчальним планом, спеціалізація відбувалася на четвертому курсі.³⁶

З березня 1923 року в інституті функціонував лише один факультет – соціального виховання. Власне, декан концентрував у своїх руках велику владу і координував навчальну працю як викладацького, так і студентського колективів. На 15 грудня 1925 року штат ІНО складала 51 особа – 5 представників адмінперсоналу, 22 – академперсоналу, 24 – академтехнічного і технічного персоналу,³⁷ студентів налічувалося 231 – 98 на першому курсі, 62 – на другому, 40 – на третьому і 31 – на четвертому.³⁸ Методична робота велася в трьох предметних комісіях: у соціально-економічній комісії працювали 6 викладачів (Галузо, Кондрацький, Любарський, Поль, Майський, Геринович) і 4 студенти; у педагогічній – 7 викладачів (Гагенмейстер, Іваницький, Косак, Курневич, Борис, Шрага, лаборант Горбенко) і 4 студенти; у виробничій – Кожухів, Геринович, Бернацький, Красників, Карета, Падалка, лаборант Розенкранц та 4 студенти.³⁹ Комісії на своїх засіданнях розглядали плани окремих дисциплін, обговорювали питання методики викладання, педагогіки, психології. Великої уваги на той час надавалося зв'язку навчання з виробництвом. Він реалізовувався під час роботи на вузівській землі у ході обробітку й збирання культур, у столярній і палітурній майстернях. А це забирало багато часу, особливо – польові роботи, і шкодило навчальному процесу. У звіті про роботу ІНО за 1925-1926 н. р., надісланому на адресу ІНО, так і підкреслювалося: „В деякій мірі робота в сільському господарстві спричинилося до невиконання повністю програм по деяких дисциплінах...”⁴⁰ Польові роботи впливали на відвідування, яке серед студентів складало 75 відсотків.⁴¹

Декан організував і спрямував студентську гурткову роботу. В інституті функціонували політичний, сільськогосподарський, мистецький, літературно-газетний, кооперативний гуртки, польсекція і юнсекція, а ще – військовий, струнний, драматичний, спортивний, хоровий, образотворчий. Все це вимагало розстановки кадрів, методичного забезпечення і контролю. Авторитет нового декана був визнаний досить швидко: теоретично підготовлений, досвідчений організатор, вимогливий і коректний водночас, завжди дотримувався сказаного, обіцяного. Підпис декана на документах ІНО, що адресувалися центральним установам, стояв поруч з підписом ректора.

З переїздом до Кам'янця-Подільського Франц Андрійович активно влився в науково-дослідну роботу інституту народної освіти, яка мала вже і свою історію, і традиції.

Ще наприкінці 1919 року 13 професорів та 31 приват-доцент тоді ще Кам'янець-Подільського державного українського університету об'єдналися в наукове товариство з двох секцій – гуманітарних та природничо-математичних наук. Роботу очолила президія під головуванням професора П.М. Бучинського. Товариство організувало збір матеріалів до біографічного словника діячів Поділля, історичного словника української мови. Декан історико-філологічного факультету професор П.В. Клименко вивчав історію подільських цехів і ремесел, історію та літературу краю досліджував приват-доцент П.Г. Клепатський. Никифір Григоріїв – Наш видав підручник „Поділля, історико-географічний нарис” (1919), Д.І. Дорошенко – працю „Про минулі часи на Поділля” (1919), професор В.О. Біднов – науково-популярний історіографічний огляд „Що читати про історію Поділля” (1919). Активно вивчали Поділля й використовували у викладацькій роботі результати своїх досліджень Є.К. Тимченко, В.О. Геринович, І.А. Любарський, М.О. Драй-Хмара та інші.⁴² Незважаючи на удар, якого завдала науковій справі ліквідація університету, наукове товариство продовжило свою діяльність в інституті народної освіти, допоки ініціативу не перебрала

науково-дослідна кафедра історії та економіки Поділля, утворена наприкінці 1922 року.

1925 року, після I Всеукраїнської краєзнавчої конференції в Харкові, у Кам'янці-Подільському було створено головним чином на базі ІНО та його кадрів окружне краєзнавче товариство, наступного року реорганізоване в окружний комітет краєзнавства. 21 червня 1925 року постало Кам'янець-Подільське наукове товариство при Всеукраїнській академії наук – прийнятий статут, сформовані секції, президія. 1926 року вже сімдесят сьомим за часом вступу Ф.А. Кондрацький став членом цього наукового осередку.⁴³ Але найтісніше доля зв'язала його з діяльністю науково-дослідної кафедри.

Поява науково-дослідних кафедр витікала з концепції розвитку науки в Україні, ухваленої на подання наркомату освіти Раднаркомом УСРР у квітні 1921 року. Саме тоді в складі Головпрофосвіти НКО був утворений Науковий комітет – спеціальний орган по управлінню науковою справою в республіці. Водночас, з метою компенсації роботи по підготовці наукових кадрів й проведенню наукових досліджень, що здійснювалася ліквідованими університетами, був взятий курс на створення науково-дослідних кафедр (НДК). Їм визначалися три основні завдання: взяти під контроль й очолити на місцях наукову діяльність вузів та інших структур, організувати підготовку кадрів радянської професури, а також забезпечити проведення науково-дослідної роботи. Науковий комітет, провівши в першій половині 1921 року облік і реєстрацію наукових установ республіки і встановивши контакт з ними, взявся за створення НДК, яке активізувалося після відповідного рішення наркомосу УСРР від 28 лютого 1922 року. До кінця 1922 року такі кафедри вже діяли в Києві, Харкові, Одесі, Катеринославі, Миколаєві, Ніжині, Кам'янці-Подільському, загалом - 109 установ.⁴⁴ Цього ж року науковий комітет започаткував у Харкові видання журналу „Наука на Україні”, а 1923-го – „Ученых записок”.⁴⁵

Кам'янець-Подільська науково-дослідна кафедра історії та економіки Поділля була заснована при інституті народної освіти, очолив її професор П.В. Клименко. У її складі діяли секція культури (керівник професор І.А. Любарський) з підсекціями історії та археології, лінгвістики, літератури і мистецтва та секція економіки (професор В.О. Геринович) з підсекціями біології, зоології і геології.⁴⁶ Штат кафедри склали дійсні члени, наукові співробітники та аспіранти. 1924 року їх було 10, 1925-го – 11 осіб.⁴⁷

Члени секцій та залучений науковий актив на кінець грудня 1923 року здійснили 9 екскурсій (так тоді називалися експедиції. – В.П.) з метою комплексного обслідування сіл Цибулівки, Голоскова, проводили археологічні дослідження, відбирали архівні документи в різних організаціях і установах міста, на основі досліджень готували наукові доповіді і повідомлення, які оголошували на засіданнях секцій, загальних зібраннях кафедри, часто – спільно з Інститутом народної освіти. Тільки протягом другого півріччя 1923 року відбулося 38 засідань, на яких заслухано 42 доповіді.⁴⁸

Важливе місце займала підготовка наукових кадрів. Аспірантів затверджувала Укрнаука, що постала наприкінці 1924 року замість Наукового комітету і набрала статусу Управління науковими установами в Україні, окремої рівної Головпрофосвіті структури НКО. Наприклад, 1 жовтня 1926 року, розглянувши подання Кам'янець-Подільської НДК, президія Укрнауки затвердила аспірантом М.А. Любинського, а кандидатуру І.Я. Грищенка відхилила.⁴⁹ Для аспірантів при НДК діяли семінари вищого типу по загальній методології і краєзнавству, педагогічний та прикладного мовознавства.⁵⁰ Навчально-наукова робота аспірантів планувалася і контролювалася. 25 березня 1924 року на засіданні кафедри був заслуханий звіт аспіранта В.С. Зборовця, і комісія в складі І. Любарського, Ф. Шумлянського, В. Герасименка, І. Курневича визнала можливим затвердити звіт й обрати його науковим співробітником НДК по секції історії виховання та освіти на Поділлі.⁵¹ На кінець 1925 року до складу кафедри входило 9

аспірантів – В.О. Гагенмейстер, М.П. Вікул, Ф.О. Панасюк, Й.В. Чекурлій, О.А.Бржосновський, І.М.Стойкевич, І.В.Кіндрат, А.П.Добуш, В.І. Пальчевський.⁵² Випускники кафедри поповнювали ряди викладачів і, за даними В.О. Гериновича, 1927 року 10 із них вже займали посади професорів та викладачів різних вищих навчальних закладів.⁵³

На час прибуття Ф.А. Кондрацького до Кам'янця-Подільського науково-дослідна кафедра та її керівник професор І.А. Любарський зазнали тиску й жорсткої критики з боку Укрнауки. 14 листопада 1925 року під час звіту І.А. Любарського члени президії Укрнауки звинуватили колектив кафедри у відриві від завдань, що їх вирішує держава і народ у галузі економіки, розвитку продуктивних сил, а працю наукових співробітників та аспірантів кваліфікували як аматорську, мало схожу на діяльність наукової установи. Рішення президії вимагало сконцентрувати діяльність кафедри на 3 напрямках: 1) вивченні мови і побуту; 2) народного господарства; 3) неорганічної та органічної природи. Був скорочений особовий склад, дійсними членами затверджені І.А. Любарський, В.О. Геринович, О.В. Красівський, науковими співробітниками Н.Т. Гаморака, М.В. Курневич, О.З. Неселовський, О.С. Мельник. Івана Антоновича Любарського залишено керівником кафедри, але вже в статусі виконуючого обов'язки.⁵⁴

А через місяць, 12 грудня, на засіданні президії Укрнауки навіть розглядалося питання про посилення в Кам'янці-Подільському наукових досліджень з економіки і утворення філії Харківського науково-дослідної кафедри рільництва. Однак відкриття філії було визнано передчасним, оскільки в місцевому сільськогосподарському інституті ще не була підготовлена для цього відповідна база.⁵⁵

Наступного 1926 року президія Укрнауки знову двічі поверталася до стану справ у Кам'янець-Подільській науково-дослідній кафедрі. 30 жовтня 1926 року реорганізувала її в кафедру природи і сільського господарства й перевела до сільськогосподарського інституту, керівництво поклала на професора О.В. Красівського. 18 грудня цього ж року з'явилися постанова

президії Укрнауки про затвердження по Кам'янець-Подільській НДК трьох секцій – природи (керівник О.В. Красівський), сільського господарства (І.А. Олійник), культури (В.О. Геринович). Обов'язки завідуючого кафедрою тимчасово були покладені на Ф.А. Кондрацького.⁵⁶

Діяльність нового завідуючого кафедрою спрямовувалася на посилення бази навчальної та наукової роботи, добір кадрів, створення належних організаційних, матеріально-фінансових умов для плідної роботи невеликого колективу учених та аспірантів.

Однак вирішувати ці питання було не просто. Керівнику НДК не раз доводилося долати рутину й бюрократизм, що помалу заснували апарат Укрнауки, його байдужість. Про характер цієї взаємодії можна судити з листа Ф.А. Кондрацького до Укрнауки від 14 травня 1927 року. У ньому він прямо і категорично докоряв: в НКО Кам'янець-Подільську науково-дослідну кафедру називають то „НДК економіки і культури”, то „НДК народного господарства і культури”, а то – „природи, сільського господарства і культури.” Така ж картина з назвами секцій і підсекцій. Тому ще раз інформував: „Науково-дослідна кафедра природи, сільського господарства та культури” розпочала своє існування з 28 січня 1927 року, секції і підсекції її ведуть роботу за планом, затвердженим кафедрою з лютого 1927 року. З цього часу в складі кафедри маються підсекції:

1. Прикладової геології та ґрунтознавства, керівник професор Олександр Васильович Красівський.
2. Прикладової ботаніки – професор Несторович Теодорович Гаморак
3. Прикладової зоології – професор Василь Полікарпович Храневич
4. Фототехнічна та інтенсивних культур – Василь Петрович Живан
5. Зоотехнічна – професор Сергій Петрович Плюйко
6. Мов – професор Іван Антонович Любарський.”⁵⁷

Він просив затвердити запропоновану структуру кафедри, а також дійсними членами – Н. Т. Гаморака, В.О. Гериновича, О. В. Красівського, І. А. Любарського, М.М. Баєра, М.Т. Геращенко, Б. К. Дудолькевича, В.П.

Живана, О. С. Мельника, С. Г. Моргенштерна, І. А. Олійника, Ф. А. Кондрацького, С. А. Плюйка, В. П. Храневича, науковими співробітниками – Д.О. Богацького, В.П. Василіва, А.С. Воло шука, В.П. Гудзенка, Ф.Й. Донського, О. І. Кільчевського, О. М. Кожухова, А. Г. Михайлівського, О. М. Ретанова, О. Ф. Сеника, Ю. П. Філя, аспірантами – І. І. Кіндрата, Й. П. Кобилянського, О. Ф. Кузему, О. Д. Ціглер, К. А. Бровкіну, Ю. К. Новодранова, Ю. П. Сластіненка, І. І. Харуся, А. П. Добуша, В. І. Пальчевського, Ф. С. Панасюк, М. М. Ардатьяєва, А.П. Добуша, В.І. Пальчевського, Ф.С. Панасюк, М.М. Ардатьяєва, П.М. Демкевича, К.З. Мітлюченка, М.Є. Білоручка, О.Ф. Квасницького, Г.М. Андрусевича, П.М. Грибовського, М.А. Любинського, В.П. Якімова, І.Я. Грищенко, І.З. Чекурлія.⁵⁸

Схоже, що і після цього особливих зрушень у вирішенні організаційних та фінансових питань не сталося, тому 5 грудня того ж року Ф.А. Кондрацький пише листа особисто керівнику Укрнауки Озерському. Він обурювався: кафедрі замість кам'янецького надіслали одеський кошторис. У штаті на зарплаті 55 крб. залишився В.О. Геринович, хоч він 3 січня 1927 року не працював, а лише числився дійсним членом.

Була ще одна проблема. Кафедру віднесли до сільськогосподарського інституту, а листування і, головне, фінансування йшло через ІНО, його ректора (на той час ректором ІНО був ще В.О. Геринович. – В.П.), що ускладнювало фінансування, до певної міри, на думку Ф.А. Кондрацького, припинувало статус керівника кафедри, ставило його в залежність від ректора. Він просив унормувати ці та низку інших питань.⁵⁹

На 1928-1929 фінансовий рік НДК була профінансована НКО, встановлена заробітна плата:⁶⁰

1. Кондрацькому Ф.А., керівнику кафедри	– 75 крб на місяць
2. Красівському О.В., керівнику секції	– 55
3. Гамораці Н.Т.	– 55
4. Донському Ф.Й.	– 55

5. Храневичу В.П.	II	– 55
6. Живану В.П. , дійсному члену		– 60
7. Плюйку С.А.	II	– 60
8. Любарському І.А.	II	– 60.

Ф.А. Кондрацький чітко проводив у життя вимогу Укрнауки про „исследовательский активизм”, „завоевание природы”, „поднятие производительных сил”. Цю тенденцію відобразив і перший том „Записок” кафедри, виданий 1929 року під редакцією Ф.А. Кондрацького, Ф.Й. Донського, І.А. Любарського, С.А. Плюйка, Ю.К. Новодранова. У „Записках” вміщено 12 матеріалів: стаття В.П. Панасюка стосуються флори і фауни краю, матеріали В.П. Жвана, А.П.Добуша, М. А. Любинського, Ф.Д. Наливайка, А. Стафійчука – сільського господарства, і лише Ю.П. Філь, І.Я. Грищенко, І.А. Любарський торкнулися питань мови і літератури. Історико-краєзнавчі дослідження на той час були серйозно потиснуті так званим „виробничим краєзнавством”.⁶¹

Чимало випускників кафедри стали видатними вченими, зокрема біолог Г.Х. Молотківський, ботаніки К.І. Геренчук, В.Г. Панасюк та інші.⁶²

Наукових праць Ф.А. Кондрацького, професора, завідуючого НДК, ректора, кам'янецького періоду його діяльності, поки не виявлено. Його зусилля здебільшого спрямувалися в організаційне русло. Він і сам не раз бідкався, що організаційно-господарська праця не давала йому часу, будь-якої можливості сісти за улюблену науково-дослідницьку роботу. 24 березня 1927 року в автобіографії зазначав: „За останні роки працював переважно на адміністративній роботі, а коли додати ще поруч з нею партійну, професійну і другу суспільну роботу, то для наукової роботи не оставалося часу. Та про неї нема що говорити в провінціальних умовах (відсутність бібліотек) без довготривалої командировки хоч би в один із союзних культурних центрів.”⁶³

Наступ репресивної влади 1929 року привів до згортання діяльності наукових товариств ВУАН, а за ними й науково-дослідних кафедр, які в

повній мірі, особливо в провінційних містах, не справлялися з визначними їм функціями організаторів науки і центрів підготовки наукових кадрів. Ліквідувати НДК одномоментно виявилось не просто – аспіранти, особливо останнього року занять, просили НКО дати можливість завершити навчання і захистити наукові роботи. 9 липня 1930 року завідувач Укрнаукою Кушнірчук та секретар Гетманенко надіслали Ф.А. Кондрацькому розпорядження: „У зв'язку з тим, що кафедра ще досі офіційно не зліквідована (по секції культури), належить дати змогу аспірантам т.т. Якимову В.П., Грищенкові І.Я. Захистити свої промоційні праці”.⁶⁴

Водночас, на марші йшов пошук заміни НДК адекватними формуваннями. 15 грудня 1930 р. НКО на ім'я ректорів ряду вищих навчальних закладів, у тому числі і Кам'янець-Подільського Ф.А. Кондрацького, задресував обіжника щодо можливості організації науково-дослідних кафедр на базі цих ВНЗ. Кам'янець-Подільський ІСВ згодився відкрити 6 науково-дослідних кафедр, визначив у проекті пропозицій їх назви, склад, керівників, дав обґрунтування.⁶⁵ Однак цей задум не був реалізований.

Науково-дослідницьку роботу вів і колектив інституту, зокрема ректор професор В.О. Геринович працював над географією СРСР, професор І.А. Любарський написав для аспірантів „Спробу схеми підручника античного мовознавства”, М.В. Курневич вивчав проблему роботи з обдарованими учнями, О.Й. Кожухів збирав матеріали до праці „Птахи Поділля”. Крім того, вирішувалися і так звані „бойові питання, висунуті сучасним життям і народним господарством республіки”, тобто вивчалися питання сільського господарства, розвитку економіки Поділля, краєзнавства. Для вирішення краєзнавчих завдань 1925 року було створено окружне товариство, головним чином за рахунок кадрів ІНО. До „бойових питань” віднесена також співпраця з Товариством допомоги жертвам інтервенції”.⁶⁶

Особа колишнього завідуючого відділом НКО УСРР, ректора Вінницького ІНО і директора Сутиського сільськогосподарського технікуму,

комуніста була визнана й науковою громадськістю. Він брав участь в окружних наукових зібраннях, засіданнях Кам'янець-Подільського наукового товариства ВУАН, ряді всеукраїнських заходах, зокрема в семінарі викладачів соціально-економічних дисциплін у Харкові, який наприкінці травня 1926 року проводив НКО.⁶⁷

Приклад послідовної науково-краєзнавчої праці демонстрував ректор В.О. Геринович, делегат I Всеукраїнської краєзнавчої конференції, згодом – член Українського комітету краєзнавства. Його підручниками і посібниками з географії користувалися не тільки студенти Кам'янець-Подільських, а й інших вузів України. Коли постало питання зміцнення керівництва географічним інститутом у Харкові, він був висунутий на посаду заступника директора. У повідомленні НКО на ім'я В.О. Гериновича і Ф.А. Кондрацького, підписаному заступником наркома освіти Приходьком і зав. Укрпрофосвіти Радченком, з цього приводу зазначалося: „Гов. Геринович в зв'язку з призначенням на посаду заступника директора Географічного інституту звільняється з посади ректора ІНО з 1 січня 1928 року”. Цілком логічно тимчасове виконання обов'язків ректора Кам'янець-Подільського ІНО було покладено на Ф.А. Кондрацького.⁶⁸ У цьому статусі працював він до 1 грудня 1928 року, поки розпорядженням НКО не був затверджений ректором (Див. Додатки №8,9).⁶⁹

На долю Ф.А. Кондрацького, як і його попередників та й наступників, лягли всі труднощі й проблеми перебудови системи вищої школи за радянським зразком, впровадження всіх його атрибутів.

Важливе значення для вузу має набір студентів. Від цього в значній мірі залежить якість навчання, рівень підготовки кадрів. У 20-30-і бажаючих навчатися вистачило, проблема полягла в способі набору, який здійснювався на основі класового підходу – „ворожі” класи мали бути потиснуті і, звичайно, переможені в сфері освіти й науки. Направляючи 1930 року до педвузів 1000 комуністів і 1000 комсомольців, ЦК КП (б)У підкреслював, що в такий спосіб є можливим „закріпити політико-ідеологічний провід життям

та роботою педагогічних вишів за часів реконструкції всієї мережі освіти.”⁷⁰ Питання такого набору на місцях у значній мірі вирішували партійні, комсомольські, профспілкові органи. У травні 1930 року Ф.А. Кондрацький отримав жорсткі рамки прийому: 40 відсотків мали скласти робітники і батраки, так звані представники першої курії, 50 відсотків – селяни, з яких 60 відсотків – колгоспники, 10 відсотків – діти фахівців.⁷¹ Водночас райпарткомам доводилися відповідні завдання щодо мобілізації комуністів і комсомольців до вузу. Регулювати такий прийом було нібито й неважко, але відібрати при цьому добре підготовлених абітурієнтів було практично неможливо. Викладачі проявляли незадоволення, яке в корені намагалося присікати ДПУ, окрпартком. Час від часу під грифом „таємно” ректору находили добути секретними інформаторами матеріали для реагування. „Житель м. Кам’янця професор Кільчевський Олександр Іванович на днях висловлювався: „... Не дивно, якщо країна опинилася в такому становищі, зібрали із сіл в місто всіх пастухів для навчання...” – відзначилося в одному з повідомлень, надісланому Кам’янецьким райпарткомом на ім’я ректора і секретаря партбюро інституту”.⁷²

У результаті такого набору станом на 23 листопада 1931 року, скажімо, серед 563 студентів інституту соціального виховання членів КП (б)У було 56, ЛКСМУ – 199, робітників – 101, селян – 46, батраків – 38, колгоспників – 163, дітей учителів – лише 7⁷³ (Див. Додаток №20).

Ці ж вимоги поширювалися на набір до робітфаків, які працювали під контролем інституту. Їх організація також припала на період ректорування Ю.А. Кондрацького. Вже восени 1929 року при інституті розпочав роботу денний робітфак, його деканом з 1 жовтня був призначений Р.П. Куліненко,⁷⁴ а 1 жовтня 1930 р. – М. С. Волянський⁷⁵, діяли Кам’янець-Подільський районний та міський робітфаки, згодом злиті в один вечірній, Могилів-Подільський, Ободівський, Барбухівський, з 1932 року – Дунаєвецький. 23 листопада 1931 року тільки в денному та вечірньому робітфаци у Кам’янці-Подільському навчалася 314 майбутніх студентів, серед них членів КП (б) У

– 22, комсомольців – 70, робітників – 147, колгоспників – 107, селян – 42, службовців – 10, кустарів – 8.⁷⁶

Слабо підготовленим до навчання юнакам і дівчатам не під силу було опанувати програмним матеріалом. Правління інституту щоразу розглядало питання академзаборгованості, робило поступки студентам, переносючи здачу іспитів та заліків на пізніші терміни. 22 листопада 1929 року правління ІНО (Кондрацький, Гольберг, Куліненко, Бернацький, Мельников, Гаман, секретар Барг) у числі перших заслухало інформацію декана факультету соціального виховання Гольберга про те, „що за останній час поступає багато заяв про відстрочення термінів ліквідації заборгованості і причому мотиви визначені в деяких заявах, заслуговують уваги.” Своєю ухвалою правління пропонувало деканові посилити увагу до цього питання, а профкому створити „сприятливі умови відстаючим студентам для ліквідації своєї академічної заборгованості.”⁷⁷ Чимало студентів з бідних сімей, перебували у важкому матеріальному становищі, шукали засобів до виживання, пропускали заняття. 8 лютого 1930 року декан Гольберг доповідав правлінню, що „... деякі студенти суміщають учобу з роботою в установах, що негативно відбивається на їх учобі, бо активізація методів викладання вимагає обов'язкового відвідування занять.” Правління ухвалило „заборонити студентам всяку роботу поза ІНО...”⁷⁸ Однак студентам Дідугу, Мазуру, Скверчинському, Забзолуку, Криворучку, Рудому, Янківському, Дудику, Криловському, Лондківському, які виїхали на роботу „без дозволу адміністративних органів інституту”, оголосило лише догану. Обставини склалися так, що доводилося думати про контингент щодня і щогодини.

Пролетаризація студентства вимагала систематичних чисток його складу від „чужих елементів”. Вони розпочалися ще 1921-1922 рр. і здійснювалися перманентно на основі „Положення про проведення генеральної чистки”, розробленого Головпросвітою разом із політ-комісарами вищих закладів освіти. Час від часу це положення доповнювалося, а його виконання стимулювалося різними директивами НКО

та партійних органів. Нова більш потужна хвиля чисток студентського контингенту розпочалася 1929-го, оголошеного компартією роком „великого перелому”. НКО обіжником „ до всіх вузів УСРР” поставив низку нових завдань. Від керівництва вищих навчальних закладів вимагалось „роботу по перевірці соціального складу переводити не як кампанію, а як повсякденну глибоку роботу для очистки ВУЗів від чужого ворожого нам (підкреслення моє. – В.П.) елементу”. Центральна комісія по студентських справах, що діяли при НКО, вимагала „притягнення до цієї роботи уваги громадськості”, яка і без того старалася (Див. Додаток №13).⁸⁰ У фонді 302-му Державного архіву Хмельницької області зберігається чимало „сигналів” від „громадскості”.

Для прикладу, якийсь І. Багрій з Драганівки Лянцкорунського району звертав увагу на те, що в ІНО навчалася Лія Коган, дочка непмана, орендатора млина в с. Почапенці.⁸¹

НКО того разу категорично вимагав від керівництва ВНЗ „роботу по перевірці соціального складу студентів провадити глибоко (і це – після набору за класовим принципом, за направленнями партійних, комсомольських і профспілкових органів.– В.П.), поступово, перевіряючи справи кожного окремого студента як у самому вузі, так і шляхом запитання громадських організацій тих районів, звідки є даний студент”.⁸²

Ситуацію підігрівала преса. У статті „Робіть діло” анонім закликав керівництво Кам’янець-Подільського ІНО ловити „вовків в овечій шкурі”, які в білий день самі йдуть до рук, а ви дивитесь і махаєте рукою, мовляв, нехай там... З них будуть червоні радянські вчителі”. І наводив при цьому прізвища студентки ІІ курсу Бульбах, дочки колишнього „урядовця”, студента ІІІ курсу Хілінського, сина дяка.⁸³

У райвиконкомі надсилалися листи з проханням перевіряти соціальний стан тих чи інших студентів й надіслати довідку (Див. Додатки №14, 15, 16). 27 січня 1929 року ректор звертався до Херсонського відділу ДПУ „....

повідомити, чи гр. Гавриленко Никифор перебував до революції на посаді начальника Херсонської тюрми або взагалі працювати там...»⁸⁴

А 5 лютого того ж року на адресу Дунаєвецького райвиконкому пішов запит на Маргариту Ковальчук: про її соціальний стан, заняття батьків до революції і на час запиту, майнове становище, чи знаходилася студентка на батьківському утриманні, яку участь брала в громадському житті до вступу у ВНЗ. Відповіді, як правило, містили інформацію, якої було достатньо для прийняття рішень. 23 лютого 1929 року голова Дунаєвецького райвиконкому Всеволожський повідомляв, що М. Ковальчук – дочка дяка, „який дякував до і після революції”, сім'я має дім у Кам'янці, батько виборчими правами не користувався, а сама Маргарита за час перебування в Гірчичній (1918-1928 рр.) у громадській роботі участі не брала.⁸⁶ Цього дня той же Всеволожський у листі під грифом „таємно” інформував ІНО і про батьків студента В. Лернера з Шатави: „1. Батько його в м. Шатава в свій час мав мануфактурну крамницю, 2. зараз він (Вольф Лернер. – В.П.) знаходиться на утриманні своєї матері, 3. мати його до жовтня 1928 року мала теж мануфактурну крамницю й є відомості, що й зараз займається тим же”.⁸⁷

У цьому випадку, як і в ряді інших, радянська система нівечила людську мораль, підпорядковуючи загальнолюдське груповому, класовому. У названому обіжнику НКО вказувалося, що „студенти, батьки яких позбавлені виборчих прав, а самі виборчими правами користуються і не мають матеріального зв'язку з батьками, виключенню не належать”.⁸⁸ У низці документів зустрічаються формулювання типу: „Зв'язки з батьками порвала...”, Б. Найман з Кам'янця „... пірвала всякі відносини з батьком і перебуває на утриманні працюючого...” і т.п. Це, до речі, давало можливість ректорові Ф.А. Кондрацькому на правлінні інституту приймати рішення на користь студента.⁸⁹ У протоколах тільки трьох засідань правління інституту, що відбулися 12 жовтня, 22 грудня 1929-го і 8 лютого 1930 року з питань чистки студентів прийнято 16 ухвал. Формулювання знову ж однотипні: „Виключити гр. Стріс Раїсу зі складу студентства за скриття соціального

стану батьків, які весь час займаються торгівлею і позбавлені виборчих прав і з якими має зв'язок і до цього часу”; „Виключити гр. Косовську Віру як чужий елемент...”⁹⁰

Такі рішення набирали сили після затвердження їх Центральною комісією по студентських справах при НКО. Інколи студентам вдавалося відстояти свої права. У таких випадках вони поновлювалися інституті.

Палітра управлінських дій ректора була досить широкою і різноманітною.

На кожному із засідань правління розглядало до 20 і більше злободенних питань (Див. Додаток №18). Щоразу ректор інформував про надходження тих чи інших директивних документів як від центральних, так і місцевих радянських і партійних органів. У числі перших колегіально розглядалися кадрові питання-звільнення, переміщення, призначення. 12 жовтня 1929 року правління слухало питання про заміщення посади декана факультету соціального виховання і за підсумками виборів, що відбулися на засіданні академічної ради, призначило деканом ФСВ Ш.Г. Гольдберга. Це рішення набирало сили після затвердження його народним комісаріатом освіти. Цього разу було прийнято рішення про зміщення коменданта Деренівського і призначення на цю посаду Островського, про направлення до інститутської комісії по студентських справах проректора Бернацького.⁹¹ А вже 22 грудня того року у зв'язку з арештом у справі так званої „Спілки визволення України” викладачів О.М. Кожухова і А.М. Шумлянського ректор Ф.А. Кондрацький зробив відповідну інформацію і запропонував звільнити їх з викладацьких посад. Правління ухвалило: „Звільнити гр. Кожухова і Шумлянського з посади викладачів і просити народний комісаріат освіти затвердити цю постанову”.⁹²

Щоразу правління розглядало різні господарські й фінансові питання, 12 жовтня 1929 року зверталось до НКО асигнувати 1400 крб. на устаткування гуртожитків, до окрвиконкому – відпустити 10 тис. пудів дров, відряджало студента Марущака на Волинь для заготовки палива, виділило

кошти на ремонт електросітки в флігелі інституту.⁹³ Виділення стипендій студентам, відмова, надання відпусток по вагітності, з інших причин, звільнення чи поновлення студентів – все тоді вирішувалося колегіально, шляхом розгляду на правлінні інституту.

У полі зору ректора постійно перебували і бібліотечні справи. Особливо питання комплектування фонду і штатів. Оскільки в бібліотеці працювало всього 2 бібліотекарі, не раз ставилося питання перед НКО про збільшення кількості посад. До справи навіть підключились міський та окружний виконкоми. 31 травня 1928 року об'єднане засідання президії Кам'янецького окрвиконкому та міськради, що проходило в приміщенні ІНО за участю ректорів і директорів усіх навчальних закладів міста, прийняло рішення й стосовно бібліотеки: „Обраховуючи велике наукове значіння бібліотеки інституту та недостатню кількість робітників, що її обслуговують, піднести клопотання перед наркомосвіти про реорганізацію бібліотеки в окрему наукову інституцію (замітимо, що з 1923 року вона і так працювала в статусі наукової. – В. П.) з перетворенням її в міжвузівську та про збільшення асигнування на утримання цієї бібліотеки. ”⁹⁴

Не раз ректор особисто розглядав питання поповнення фонду, обміну літературою з провідними навчальними та науковими закладами Львова, Києва, столичного Харкова, придбання закордонних видань. Це дало можливість книжковий фонд на 15 березня 1930 року довести до 48203 примірників.⁹⁵

6 березня 1929 року правління ІНО прийняло рішення про посилення шефства над Гуменцями й передачі сільській бібліотеці чергової партії літератури. Незважаючи на обмежений штат, працівники бібліотеки час од часу виїжджали в Гуменці, консультували бібліотекаря, допомагали описувати літературу, формувати каталог, вести записи в інвентарях, облікувати роботу, аналізувати показники.⁹⁶

1929 року на вищу школу й науку було поширене соціалістичне значення, що зародилося в сфері господарській. 19 листопада 1929 року

загальні збори науковців ІНО обговорили проект договору про соцзмагання з Полтавською секцією наукових робітників (СНР) і, добавивши кілька „ударних” пунктів про посилення уваги до вивчення процесів колективізації на Кам’яниччині, „шефського обслуговування артилерійського полку”, затвердили його.⁹⁷

Більш конкретно дане нововведення можна прослідкувати на прикладі організації соцзмагання між науковою бібліотекою Кам’янець-Подільського ІНО та Вінницького філією Всенародної бібліотеки при Всеукраїнській академії наук. 23 листопада 1929 року Вінницька філія ВБУ ВУАН надіслала науковій бібліотеці ІНО виклик на змагання, проект договору про соцзмагання на період з 1 жовтня 1929 по 1 жовтня 1930 року.⁹⁸ Виклик був прийнятий, до Вінниці надіслані пропозиції кам’яниччан щодо зміни деяких положень договору. Зокрема, збільшити число читачів до 2 тис. бібліотека Кам’янець-Подільського ІНО не мала змоги, бо обслуговувала виключно студентів, академічно-технічний персонал, наукових працівників Секції наукових робітників та науково-дослідної кафедри. Тому зобов’язувалася довести число читачів до 700 чоловік та подвоїти відвідування бібліотеки. Поширити обслуговування на підприємства також не було змоги, оскільки в бібліотеці було тільки троє працівників – завідуючий В.С. Опольський, бібліотекар II групи П.Ю. Гречина і О.О. Фудім.⁹⁹ Вони і підписали узгоджений договір, а згодом виробили ще один документ – план по його реалізації, передбачивши терміни й конкретних виконавців договірних зобов’язань. Віктор Степанович Опольський окрім поточної роботи брався рецензувати надходження й поміщати рецензії в рекомендаційній вітрині, упорядковувати в предметному каталозі рубрики з „військовизації”, підвищення врожайності, п’ятирічка, антирелігійний відділ, індустріалізації, брати участь у діяльності осередку „Друзів книги”. Параска Юхимівна Гречина мала скласти „список допоміжної літератури по лікбезу”, „ув’язатись” з осередком „Геть неписемність”, „слідкувати за своєчасним улаштуванням книжкової виставки по біжучим моментам ”. В обов’язок

Олександру Олександровичу Фрудіму переходила організація при бібліотеці осередку „Друзів книжки”, створення його президії, секцій бібліотечної, рецензування, систематизації, „плякатної” – для оформлення плакатів, списків, діаграм, відозв і контрольної, якої дбала про своєчасне повернення бібліотечної літератури.¹⁰⁰

Досить наповненим був договір про соціалістичне змагання між Кам'янецьким та Волинським інститутами соціального виховання на 1931-1932рр., у двох розділах він зафіксував 43 питання, які сторони бралися реалізувати, оцінити виконання з метою визначення переможця.¹⁰¹ Клопоту, звичайно, добавлялося, у той же час створювалися умови, що стимулювали більш напружену працю.

1929 року розпочався шалений наступ сталінського тоталітарного режиму на наукові й педагогічні кадри, інтелігенцію, який поклав початок масовим репресіям 30-х років. Своєрідною прелюдією до них і першим масованим ударом по науково-педагогічній сфері стала надумана справа неіснуючої „Спілки визволення України”, у ході якої різного рівня репресій зазнали близько 30 тис. осіб. Саме в цей період на чолі науково-педагогічного колективу ІНО стояв Франц Андрійович Кондрацький і силою обставин був витягнутий в коловорот подій. У ряді матеріалів йому приписується роль ледь не ініціатора арештів, з чим, звичайно, погодитися не можливо.

Якщо розглядати дане питання з позиції конкретно-історичного підходу, то не можливо не бачити, що репресій в інституті мали місце до нього і після нього. Що в березні 1921 року відбулися обшуки на квартирах низки викладачів, а М. Матвієвський та Ю. Сіцинський 1922 року були заарештовані. Арешту зазнав і ректор ІНО П. Клепатський. За ректорування професора В.О. Гериновича в ході „чистки” були звільнені професори і доценти Є. Сташевський, М. Драй-Хмара, П. Клименко, М. Грінченко та інші викладачі.

З кінця 20-х атмосфера страху й невпевненості ще більш згущилися. Поширення набула практика підслуховування, доносів, шельмування кадрів. Ректору щоразу надходили „витяги з інформматеріалів” Кам’янецького райпарткому, окрпарткому про несумісність з політикою влади висловлювання працівників для вжиття заходів. В одному із них, що стосувався професора О.І. Кільчевського зазначалося: „Профессор г. Каменца Кильчевский Александр Иванович, проживающий по Бульварному переулку в собственном доме, высказывался: „Вот вам и праздники, а что они дали нам хорошего. Советская власть, очевидно уловила психологию крестьян, что они молчат. Ведь они не сопротивляются. А что с нами делают. Дошли до того, что даже жалования не выплачивают. Я думаю, что всему этому будет конец. Они вовсе не беспокоятся за нас, сыты ли мы, голодны, лишь бы им было хорошо. Где же эта коммуна, социализм, равенство и братство, свобода слова и печати? Все осталось на бумаге. Вы не уверены в том, что завтра вас не могут снять с работы и заставить пилить дрова в лесу. От такой власти всего можно ожидать. Я еще в 1917 году знал, что мы очутимся в таком положении, в каком сейчас находимся”. А нижче стояла резолюція „Т.т. Поліщуку і Кондрацькому. Надсилається для відповідного реагування”.¹⁰²

Навіть члени сімей викладачів опинилися під тотальним контролем. „Жена ассистента ИНО Березюка в его присутствии и нескольких студентов говорила, – йшлося в черговому „інформматеріалі” райпарткому. – Все ошибки теперь сваливают на организацию, а здесь во многом вина политики, которую проводили на селе и на производствах. На селе по вине этой политики уничтожили больше половины скота лишь потому, что заставили записываться в коллективы...” І знову ж резолюція: „Тов. Кондрацькому. Надсилається для відповідного реагування”.¹⁰³

І, звичайно, ректор мусив реагувати, проводити в окремих випадках бесіду, в інших висувати на обговорення колективу, бо відповіді чекав і партком, і ДПУ. Принаймні, пізніше в числі усіх інших членів науково-педагогічного колективу О. І. Кільчевський отримав досить помірковану

характеристику, підписану ректором Ф. А. Кондрацьким: „Син вчителя, скінчив Київську духовну академію в 1905 році й цього року викладач в духовній семінарії й других середніх школах теорії та історії літератури, з 1918 року викладав в учительських школах, а з 1926 року – у ВИШах. Малокваліфікований та малопродуктивний, без політичної фізіології, формально радянський, українською мовою володіє добре”.¹⁰⁴ Варто зазначити, що Олександр Кільчевський залишився в інституті і був засуджений аж після війни за те, що в роки окупації 1941-1942 рр. очолював кафедру української мови в Кам’янець-Подільському інституті народної освіти.

ДПУ, прокуратура, партійні органи і, навіть, народний комісаріат освіти вимагали від ректорів компроментуючих матеріалів на працівників вищих навчальних закладів. 2 серпня 1928 року НКО УСРР під грифом „цілком таємно” розіслав окрінспекторам та керівникам вищих навчальних закладів директивного листа з № 1172/т (Див. Додаток №10), в якому піддав критиці ректорів і директорів, які „досить слабо, а іноді й зовсім не інформують Наркомосвіти про настрої лектури і студентства, а зокрема безпартійного студентства, про те як воно реагує на ті чи інші заходи Радянської Влади і Партії...”, і зажадало „періодично в таємному порядку два рази на рік (1. X і 1. IV) ... повідомляти про настрої лектури і студентства...”¹⁰⁵

У таких умовах, де це було можливо, ректор цілком природньо, прагнув обійти компромат, приглушити критику. Прикладом може бути характеристика завідувача інститутської бібліотеки, підписана Ф.А. Кондрацьким 23 травня 1929 року: „Опольський Віктор Степанович як завідувач бібліотекою працює акуратно, так само, як секретар місцевого комітету ІНО. Назовні проявляє лояльність до радвлади, але трудно сказати, чи це не тільки маскування”.¹⁰⁶ І це за тих обставин, що В.С. Опольський на цей час був позбавлений виборчих прав (згодом він зумів відстояти свою правоту й виборчі права йому були повернуті. – В.П.) і по всій Україні, у

тому числі і в Кам'янець-Подільському інституті народної освіти вже почалися арешти в справі СВУ.

У нарисі історії університету стверджується: „Більше того, його (Ф.А. Кондрацького. – В.П.) критична доповідна записка на адресу народного комісаріату освіти України послужила матеріалом для фабрикації відомої справи Кам'янецької філії „СВУ”.¹⁰⁷ В одній із статей на адресу Ф.А. Кондрацького кинуте не менш вражаюче звинувачення: „Ректор ІНО Ф. Кондрацький таємно надіслав відомості про кваліфікацію, політичну надійність викладачів інституту заступнику наркома Приходьку (мова йде про Н.Гомарака, Л. Карету, О. Неселовського, О. Кожухова, А. Шумлянського, Ю. Філя. – В.П.)... Незабаром вони були заарештовані.”¹⁰⁸

Виходить, що ректор з власної ініціативи та ще й „таємно” взявся компрометувати викладачів, добиватися їх арешту. Насправді ж було не так. 3 березня 1929 року наркомат освіти своїм листом № 368/т. зажадав від ректорів інститутів народної освіти та директорів педагогічних технікумів у двотижневий термін надіслати відомості про адміністративний та науково-педагогічний персонал за певною формою „з метою вивчення кадрів підвідомчих установ” (Див. Додаток №11).

У відповідь 25 березня 1929 року до НКО були направлені список адміністративного персоналу Кам'янець-Подільського інституту народної освіти – 24 особи,¹⁰⁹ розгорнути список педперсоналу – 37 чоловік¹¹⁰ (Див. Додаток 12), короткі характеристики на всіх 22 штатних професорів та викладачів,¹¹¹ 15 позаштатних.¹¹² Отже, списки і характеристики не були зініційовані ректором, це була відповідь на категоричний запит вищестоящої освітньої установи – НКО. Не виключено що такі матеріали могли сепаруватися й аналізуватися працівниками карних органів – у травні вже почалися масові арешти. Дійсно, дехто з різко охарактеризованих, зокрема О.М. Кожухів та А.М. Шумлянський, були заарештовані. Але арешту зазнало чимало тих, чії характеристики були абсолютно благополучними, скажімо – М.А. Косак, викладач музики, В.М. Гагенмейстр, викладач образотворчого

мистецтва, І.П. Романкевич, професор-хімії ІНО, директор Кам'янець-Подільського хімічного технікуму, у характеристиці якого відмічалось: „... Вповні кваліфікований, в своїй роботі акуратний, радянський, приймає активну участь в другій роботі, українською мовою володіє добре”.¹¹³

Були заарештовані і колишні викладачі ІНО, на яких характеристика ректором Ф.А. Кондрацьким не складалася і не підписувалася, зокрема – Дмитро Олександрович Богацький, голова Кам'янець-Подільського наукового товариства ВУАН, Юхим Йосипович Сіцинський. Його прізвище в числі можливих членів, а то й керівників Кам'янецької філії СВУ назвали інші фігуранти справи СВУ, зокрема колишній прем'єр уряду УНР В.М.Чехівський. ДПУ потрібна була філія СВУ в Кам'янці, Вінниці і воно фабрикувало звинувачення, вибиваючи свідчення на допитах. Згодом арешту зазнали І.А. Любарський, К.А. Поль, колишній ректор В.О. Геринович та і сам Ф.А. Кондрацький. Репресії зазнали і його наступники – ректори П.С.Палько, В.І.Четвериков. Партійно-радянська влада вела “наступ по всьому фронту”, знищуючи будь-які прояви демократії, інакомислення, викорінюючи навіть можливість виникнення опозиції.

Це прослідковується і в черговому турі докорінної перебудови вищої школи, що почався 1930 року на основі постанови ЦВК і Раднаркому СРСР “Про реорганізацію шкіл, технікумів і робітфаків” від 23 липня, відповідної постанови Раднаркому України “Про реорганізацію мережі і системи педагогічної освіти” від 11 серпня 1930 року й уніфікував систему вищих педагогічних закладів, створивши вищі (інститути), середні (педтехнікуми) і короткотермінові (педкурси) заклади підготовки педкадрів. В Україні замість 12 багатогалузевих інститутів народної освіти були створенні 15 інститутів професійної освіти – фізико-хіміко-математичних, лінгвістичних, фізкультурної та інших з чотирирічним терміном навчання, які готували викладачів для технікумів, шкіл фабрично-заводського навчання, робітфаків, та 24 інститути соціального виховання з терміном навчання 3 роки для підготовки вчителів загальноосвітніх та спеціальних шкіл.

На основі цих постанов з 1 вересня 1930 року Кам'янець-Подільський ІНО був реорганізований в інститут соціального виховання (ІСВ) з чотирма відділеннями, об'єднаннями в один факультет.¹¹⁴ Забігаючи наперед, варто проінформувати читачів, що і цими змінами реорганізація Кам'янець-Подільського вищого педагогічного навчального закладу не закінчилася. 10 березня 1933 року Раднарком УСРР прийняв рішення про відновлення в республіці університетів, і з 1 вересня того року інститути соціального виховання та інші педвузи були перетворені в державні педагогічні інститути, 1934 року їх функціонувало 29. А 1935 року Кам'янець-Подільський державний педінститут був ліквідований.¹¹⁵

Ще задовго до виходу урядових постанов органи освіти почали підготовку до реорганізації ІНО в ІСВ. 8 лютого 1930 року на черговому засіданні правління ІНО Ф.А. Кондрацький повідомив членів правління Гельдберга, Бернацького, Майківську, Карачківського, Мельникова, Гамана, Барга та запрошених на засідання про директиви з приводу переходу на 3-річний термін навчання. „Намічається реорганізація відділів: починаючи з другого курсу соціально-економічний відділ поділяється на два підвідділи – суспільствознавства та мови і літератури; фізико-математичний відділ реорганізовується в технознавчий відділ. У зв'язку з цим необхідно розв'язати організаційні питання – дотерміновий випуск III курсу, вирішення справи факультету молодшого концентру, який ліквідується... Є велика потреба у викладачах старшого концентру. Навчальний план підготовчого курсу потрібно пристосовувати до навчального плану курсів „профтісячі” з таким розрахунком, щоби слухачів цього курсу можна було перевести на основний курс інституту”, – такими скупими рядками протокол того засідання зафіксував очікувану й досить важливу інформацію ректора. Після обговорення, зокрема виступів Гольдберга, Карачківського, було ухвалено: „Випуск студентів III курсу перевести в жовтні місяці цього року. II курс факультету молодшого концентру перевести на відповідні курси і відділи ФСВ. З 1 березня цього року перший курс факультету молодшого концентру

перевести на I курс ФСВ. Переглянути навчальний план підготовчого курсу ФМК і пристосувати його до навчального плану підготовчих курсів до ВИШів. Встановити з 1 березня цього року 7-годинний робочий день... »¹¹⁶

Так почалася реорганізація, яка привела до уніфікації системи педосвіти, а також посилення централізації управління. Замість посади ректора вводилася посади директора інституту з підвищеними владними повноваженнями. Була відмінена виборність директорів, заступників, деканів (завідувачів) факультетами й замінена призначенням цих кадрів. Ліквідовувалося й правління, натомість створювалася вчена рада, рішення якої вже носили рекомендаційний характер, було потиснуто й права студентських організацій. Відбулася реорганізація методичних формувань – циклові комісії були замінені кафедрами. На 18 березня 1931 року в інституті соціального виховання діяло 10 кафедр – кафедра хімії; математики (завідував Л.А. Карета); педагогіки та педології (М.В. Курневич); мови та літератури (І.А. Любарський); історії (П.С. Палько); діамату; політехнізму та дидактики; зоології; ботаніки; фізики¹¹⁷ (Див. Додаток №19). Запроваджувався безперервний робочий тиждень і навчальний рік, канікули і відпустки студенти і викладачі відбували в різний час. Прийом проводився двічі на рік – 1 травня і 1 вересня – на тій же класовій основі.¹¹⁸

Всі ці переміни відбувалися під акомпанімент репресій. На початку лютого 1930 року директор інституту Ф.А. Кондрацький отримав директивний лист за підписом секретаря Кам'янець-Подільського окрпарткому та голови окрвиконкому. Він настирливо рекомендував „усім товаришам, що знаходяться на керівній роботі детально ознайомитися і засвоїти постанови останнього пленуму ЦКК КП (б)У в галузі чистки радапарату”. Окрпартком вимагав „посилити темп чистки”, доводив графік її проведення в окрузі. У травні-липні „чистку” мала пройти наросвіта зі всіма підпорядкованими їй установами, у серпні – жовтні – окружна бібліотека, редакція „Червоного кордону”. Жодну установу, організацію, заклад, район не обминула ця езекуція. Директива ще раз нагадала порядок проведення

„чистки” й застережила, що „до всіх тих, хто зневажливо, байдуже поставиться до справи чистки”, будуть вжиті самі суворі заходи-заняття з роботи, виключення з партії, притягнення до суду¹¹⁹ (Див. Додаток №17).

15 травня 1930 року на адресу Кам'янець-Подільського, Вінницького, Проскурівського та інших окружних партійних комітетів прийшла таємна інструкція ЦК КП(б)У про чистки від „антирадянських, контрреволюційних елементів”, яка ще в більшій мірі стимулювала репресії.¹²⁰

Тільки одним рішенням Кам'янець-Подільської районної комісії радапарату від 22 березня 1932 року з інституту соціального виховання були „вичищені” п'ять службовців – старший бухгалтер Н.Я. Сидоранський, завгосп А.В. Бойко, кореспондент Й.Г. Свідер, бібліотекар Л.Г. Белінська, завідувачий інститутською книгозбірнею Й.Ф. Ленартович.¹²¹

Про характер рішень комісії можна судити з висновків по Л.Г.Белінський: „Белинскую Любовь Григорьевну снять с работы по 2-ой категории и воспретить ей какую – либо работу (даже чёрную) в погранполосе. В других местах сроком на 3 года воспретить ей занимать какие-либо должности в научных и учебных заведениях.”¹²² Аналітичне рішення було прийняте і по завідувачому бібліотекою Йосипу Федоровичу Ленартовичу.¹²³

Але це вже відбувалося без участі Ф.А. Кондрацького – 26 квітня 1931 року він був звільнений з посади директора Кам'янець-Подільського інституту соціального виховання „за переходом на іншу роботу”¹²⁴

Жертва червоного терору

Особливістю радянської кадрової політики було регулярне переміщення працівників. Можливо це вливало в колективи свіжу струю – елементи досвіду, стартову енергію самореалізації, можливо за цим ховалися якісь ідеологічні й політичні задуми відповідних органів. Це відчував і Франц Андрійович, тому на зламі 20-30-х робив спроби вплинути на процес

свого наступного переміщення. Під час однієї з нарад, що проводилося ЦК КП(б)У, мав розмову з Левовим про перехід до Києва, зокрема – до Київського окружного парткомітету. А 7 квітня 1930 року звернувся з заявою до НКО з проханням перемістити його на роботу до Києва, де він „зміг би попрацювати над собою при допомозі кафедри марксизму – ленінізм при ВУАН.”¹²⁵ „В часі останньої агітпропнаради при ЦК КП(б)У тов. Левів обіцяв мені допомогти до переходу на роботу в Київ, а культгруппвідділ Київського ОПК приймає мене на роботу, - писав у заяві. – Зрозуміла річ, що в першу чергу я бажав би працювати на педагогічній роботі, по якій працюю вже кільканадцять років. Тому при переміщенні прошу мати на увазі і дати мені змогу перейти на роботу в Київ”.¹²⁶

У такий спосіб Франц Андрійович мав намір зреалізувати давнє бажання виконати дисертаційне дослідження, щоб почувати себе впевнено на посаді керівника вищого навчального закладу. Крім того, Київ – визнаний історичний, науковий і культурний центр України, що давало додаткові можливості отримання якісної освіти 16-річною дочкою Маргаритою.

Однак сталося по-іншому. 23 квітня 1931 року був виданий наказ про призначення Ф.А. Кондрацького з 26 квітня 1931 року директором Дніпропетровського фізико механіко-математичного інституту¹²⁷ (Див. Додатки №21, 22). Доля вкотре повернула колесо життя в напрямі, якого не передбачав.

У Дніпропетровськ перебрався на початку травня 1931 року, передавши справи новому директору Кам'янець-Подільського інституту соціального виховання, колишньому своєму заступнику П.С. Пальку. З собою взяв необхідні довідки-свідчення активної роботи керівником науково-дослідної кафедри та Кам'янець-Подільської секції наукових робітників, членом окружного методичного комітету.¹²⁸

Новий директор Кам'янець-Подільського ІСВ П.С. Палько видав на дорогу і посвідчення, дійсне до 15 травня 1931 року: „Пред'явник цього тов. Кондрацький Ф.А. – директор Кам'янець-Подільського інституту

соціального виховання направляється до м. Дніпропетровська згідно з призначенням Наркомосу, що свідчиться»¹²⁹

На прохання П.С. Палька Ф.А. Кондрацький згодився довести до логічного завершення курс діамату, який читав в інституті. Вже 24 травня 1931 року П.С. Палько писав Францу Андрійовичу у Дніпропетровськ: „Я дуже вдячний Вам за те, що Ви курс діамату на цей рік забезпечуєте своїм керівництвом... Просимо повідомити, чи буде у Вас змога провести протягом липня-серпня ц.р. курс діамату...”¹³⁰

У вересні 1931 року він став професором, викладачем діамату в Дніпропетровському інституті інженерів транспорту, у квітні 1932 року – керівником групи науки обласного відділу народної освіти. Водночас зберіг за собою години в інституті.

Дніпропетровський період життя, окрім тривог і трагедій, приніс сім'ї Кондрацьких деякі людські радощі. 1931 року Неоніла Василівна подарувала йому сина Ельвіна. Дочка Маргарита стала студенткою Інституту інженерів транспорту.¹³¹

Однак щастя було не довгим. Галицьке походження, участь в австрійській та Українській галицькій армії, незважаючи на членство в комуністичній партії, службу в ЧГУА, Галревкомі, вірне служіння партії на всіх інших постах, прирекли його, як і інших галичан-учасників національно-визвольних змагань, на репресії. З кінця 1932 року ДПУ УСРР почало фабрикувати справу „Української військової організації”. Вона була прив'язана до дійсно створеної 1920 року військово-політичної організації під назвою „Українська військова організація”, що проіснувала до 1931 року – часу об'єднання з іншими політичними силами в складі Організації українських націоналістів.

У грудні 1932р. в Москві був заарештований колишній ректор Кам'янець-Подільського ІНО В.О. Геринович,, у минулому керівник пресбюро при уряді ЗУНР. У ході слідства від нього вибили свідчення про нібито існування в Кам'янці-Подільському осередку УВО з викладачів вузів і

технікумів.¹³² Була заарештована в цій справі група кам'ячан, зокрема викладач музики М.Косак,¹³³ професор сільськогосподарського інституту птахівництва О.Мельник та інші.

Франц Андрійович був заарештований Дніпропетровським обласним відділенням ДПУ 13 квітня 1933р. на квартирі по вул. Свердловській,66. Після тривалого слідства був звинувачений у злочинах, передбачених ст. 54-11 Кримінального кодексу УСРР, зокрема – в участі в контрреволюційній „Українській військовій організації”. Вся його багатолітня робота по добору, навчанню і вихованню кадрів була кваліфікована як діяльність зі створенням повстанських сил для збройного виступу проти радянської влади. 7 лютого 1934 р., майже через рік після арешту постановою судової трійки при колегії ДПУ УСРР він був засуджений на 5 років утримання у виправно-трудових таборах.¹³⁴

У доповіді Й.Сталіну голова ДПУ УСРР В.А. Балицький повідомляв, що на квітень 1933 р. в Україні було „виявлено 255 осередків УВО”. Звинувачувальний висновок у справі „Української військової організації” був затверджений 20 жовтня 1939 року. Спочатку за ґратами опинилося 592 особи, згодом ця цифра щонайменше подвоїлася. У ході судів частина заарештованих була звільнена, 427 чоловік засуджені до різних термінів, 42 – розстріляні. Серед найбільш помітних постатей – жертв цієї справи – С.Рудницький, М.Лозинський, Я.Струхманчук. Багатьох із них чекали Соловки, Савватіївський політизолятор, Сандормох...¹³⁵

Ув'язнення Ф.А. Кондрацький відбував у таборі „Дальлаг” у Хабаровську на Далекому Сході. Мав заліки для умовно-дострокового звільнення, в якому 1936 року йому було відмовлено. 1938 року після закінчення терміну покарання був знову заарештований, але після закінчення слідства 8 червня 1939 року звільнений.¹³⁶

Прослідкувати його дальшу долю не видалося можливим – у слідчій справі, що зберігається у фонді 6478 – „Управління безпеки служби України

в Дніпропетровській області” Дніпропетровського державного архіву, відомостей про це немає.

20 липня 1989 року Франц Андрійович на підставі ст.1 Указу Президії Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989 року „Про додаткові заходи з відновлення справедливості у відношенні жертв репресій” за висновками прокурора Дніпропетровської області був реабілітований.

* * *

Дослідження наявного джерельного матеріалу приводить до висновку, що життя, діяльність і трагічний фінал Франца Андрійовича Кондрацького – то типова доля українського інтелігента, активна діяльність якого припала на післяреволюційні 20-30-і роки.

Учасник громадянської війни, у тому числі й на боці Червоної армії, він підтримав ідею царства бідних в окремо взятій країні і палко реалізовував її на тих постах, які визначала йому всюдисуща партія.

Він виявився приреченим на трагічний фінал, як і сотні тисяч представників його покоління, не за якісь „ворожі” дії, а лише за статусом учасника боротьби 1917-1920 рр. за соборну незалежну Україну.

Джерела, примітки.

1. Особова справ Ф. А. Кондрацького // Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 166. – Оп. 12. – Спр. 3561. – Арк. 1.
2. Персональна справа Кондрацького Ф. А. Автобіографія. 1923-1924 // Державний архів Вінницької області (далі – ДАВО). – Ф. П. 29. – Оп.1. – Спр. 1135. – Арк. 6.
3. Там само.
4. ЦДАВО України. – Там само. – Арк. 4.
5. Довідка Державного архіву Дніпропетровської області від 6 березня 2008 р. № К – 109-08. – С. 2.
6. Калитко С.Л. Гортаємо сторінки історії університету / С.Калитко // Педагог. – 2008. – № 7 (365). – Березень.
7. Його ж. Матеріали до біографії Ф. А. Кондрацького у фондах Державного архіву Вінницької області / С. Л. Калитко // Вісник інституту історії етнології і права. – Вінниця: ВДПУ, 2008. – Вип. 6. – С. 23.
8. Завальнюк О.М., Олійник С.В. Українська Галицька Армія на Поділлі / О. М. Завальнюк, С. В, Олійник. – Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2001. – С. 49.
9. Там само. – С. 44.
10. Там само. – С. 54.
11. ДАВО. – Ф.П. 29. – Оп. 1. – Спр. 1135. – Арк. 7.
12. Завальнюк О.М. Олійник С.В. Вказ. праця. – С. 78.
13. Там само. – С. 83.
14. Российский государственный архив социально-политической истории. – Ф. 17. – Оп. 61. – Спр. 1. – Арк. 91-93.
15. Там само. – Арк. 69.
16. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 12. – Спр. 3561. – Арк. 2.
17. ДАВО. – Ф. Р. 29. – Оп. 1. – Спр. 1135. – Арк. 8.

- 18.ДАВО. – Ф. Р. 1941. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 9.
- 19.Подолінний А.М. 90 років Вінницькому педагогічному університету імені Михайла Коцюбинського / А.М. Подолінний, Б.В. Хоменко; відп. за вип. Н.М. Шунда . – Вінниця: ВДПУ, РВВ, 2002. – С. 3.
- 20.ДАВО. – Ф. Р. 1941. – Оп. 1. – Спр. 13. – Арк. 92.
- 21.Вінницький державний педагогічний інститут: іст. нарис (1912-1992) / авт. кол.: З.М. Глузман, М.Ф. Присяжнюк, І.П. Пшук, Б.В. Хоменко; редкол. Н.М. Шунда, голова [та ін.]. – Вінниця: ВДПІ, 1992. – С. 6.
- 22.Суровий А.Ф. Вінницький інститут народної освіти (1920-ті рр.) / А.Ф. Суровий // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. праць / редкол.: О.М.Завальнюк, відп. ред.[та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2007. – Т. 10. – С. 304.
- 23.Подолінний А.М. Вказ. праця. – С. 4.
- 24.ДАВО. – Ф. П. 29. – Оп. 1. – Спр. 1135. – Арк. 8.
- 25.Там само. – Арк. 7.
- 26.Там само. – Арк. 10.
- 27.Подолінний А.М. Вказ. праця. – С. 5.
- 28.Суровий А.Ф. Вказ. праця. – С. 305.
- 29.ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 2. – Спр. 1050. – Арк. 136.
- 30.Суровий А.Ф. Вказ. праця. – С. 305.
- 31.Особова справа Ф. А. Кондрацького. 7 вересня 1925 – 29 травня 1931р.
// Державний архів Хмельницької області (далі – ДАХО).– Ф. Р. 302. – Оп. 2. – Спр. 244. – Арк. 1.
- 32.Там само. – Арк. 4.
- 33.Там само. – Арк. 7 зв., 54.
- 34.Там само. – Арк. 5.
- 35.Там само.
- 36.Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення / тв. задум та заг. ред. О.М.Завальнюк, кер. вид. проекту А.Ф. Суровий,

- відп. за випуск С.В. Трубчанінов. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. – С. 51-52.
- 37.ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 710. – Арк. 13.
- 38.Там само. – Арк. 13 зв.
- 39.Там само. – Арк. 16.
- 40.Там само. – Арк. 17-17 зв.
- 41.Там само. – Арк. 15.
42. Прокопчук В.С. Під егідою Українського комітету краєзнавства / В. С. Прокопчук. – Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2004. – С.41-43.
- 43.Записки Кам'янець-Подільського наукового при Українській академії наук товариства. – Кам'янець-Подільський, 1928. – Т. 1. – С. 95.
- 44.Прокопчук В.С. Вказ. праця. – С.87.
- 45.Культурне будівництво в Українській РСР. 1917-1927: зб. док. і матер. – К.: Наук. думка, 1979. – С. 608.
- 46.ДАХО. – Ф.Р. 302. – Оп. 2. – Спр. 953. – Арк. 5.
- 47.ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 4. – Спр. 196. – Арк. 46.
- 48.Історія Академії наук України. 1918-1923: док. і матер. – К.: Наук. думка, 1993. – С. 354-355.
- 49.ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 6. – Спр. 601, ч. 1. – Арк. 45.
- 50.Геринович В.О. До історії Кам'янець-Подільського інституту народної освіти / Володимир Геринович. – Кам'янець на Поділлі, 1927. – С. 20.
- 51.ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 4. – Спр. 306. – Арк. 8-8 зв.
- 52.Там само. – Оп. 5. – Спр. 720. – Арк. 62.
- 53.Геринович В.О. Вказ. праця. – С. 20.
- 54.ЦДАВО. – Ф. 166. – Оп. 5. Спр. 720. – Арк. 61-62.
- 55.Там само. – Арк. 99.
- 56.Там само. – Оп. 6. – Спр. 600, – Арк. 85 зв.
- 57.Там само. – Оп. 6 / III. – Спр. 4692. – Арк. 62.
- 58.Там само. – Арк. 64.
- 59.Там само. – Арк. 66.

60. Там само. – Арк. 75.
61. Записки Кам'янець-Подільської науково-дослідної катедри / редкомісія: проф. Кондрацький Ф.А., голова [та ін.]; НКО УСРР, Упр. наук. установами. – Полтава: Держвидав України, 1929. – Т. 1. – 187 с. – Тираж 1000.
62. Мельник Е.М., Філінюк А.Г. Кам'янець-Подільський інститут народної освіти: розвиток, досягнення та утрати (1921-1930рр.) / Мельник Е.М., Філінюк А.Г. // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 1998. – Т. 1. – С. 37.
63. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 12. – Спр. 3561. – Арк. 5.
64. Там само. – Оп. 6 / III. – Спр. 4692. – Арк. 78.
65. ДАХО – Ф.Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 1382. – Арк. 1-2.
66. Там само. – Оп. 2. – Спр. 244. – Арк. 17 зв.
67. Там само. – Арк. 25.
68. Там само. – Арк. 9.
69. Там само. – Арк. 14.
70. Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення... – С. 62.
71. ДАХО. Ф.Р. 302. – Оп. 4. – Спр. 45. – Арк. 13.
72. Там само. – Арк. 29.
73. Там само. – Арк. 65.
74. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 6 / III. – Спр. 4690. – Арк. 170.
75. Там само. – Оп. 12. – Спр. 1292. – Арк. 1.
76. ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 4. – Спр. 45. – Арк. 66.
77. Там само. – Оп. 1. – Спр. 1149. – Арк. 24.
78. Там само. Арк. 56.
79. Там само. – Арк. 57.
80. Там само. – Спр. 1142. – Арк. 4.
81. Там само. – Оп. 4. – Спр. 38. – Арк. 42.
82. Там само. – Оп. 1. – Спр. 1142. – Арк. 4.

83. Там само. – Оп .4. – Спр. 34. – Арк. 6.
84. Там само. – Спр. 38. – Арк.13.
85. Там само. – Арк. 38.
86. Там само – Арк. 58.
87. Там само. – Арк. 58 зв.
88. Там само. – Оп .1. – Спр. 1142. – Арк. 4.
89. Там само. – Арк. 9.
90. Там само. – Спр. 1149. – Арк. 25
91. Там само. – Арк. 1.
92. Там само. – Арк. 24.
93. Там само. – Арк. 4-5.
94. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 6 / III. – Спр. 4691. – Арк. 8.
95. ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. Спр. 1151. – Арк. 6.
96. ЦДАВО України – Ф. 166. – Оп. 6 / III. – Спр. 4688. – Арк. 3 зв.
97. ДАХО. – Ф.Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 1254. – Арк. 5.
98. Там само. –Спр. 1151. – Арк. 2.
99. Там само. – Арк. 4-5.
100. Там само. – Арк. 17.
101. Там само. – Спр. 1254. – Арк. 1-5.
102. ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 4. – Спр. 45. – Арк. 30.
103. Там само. – Арк. 28.
104. Там само. – Спр. 30. – Арк. 6.
105. Там само. – Арк. 1.
106. Там само. – Спр. 37. – Арк. 15.
107. Кам'янець-Подільський державний університет в особах... – С. 58.
108. Нестеренко В.А. Політичні репресії на Кам'яничині в 30-і рр. / Кам'яничина в контексті історії Поділля: наук. зб. – Кам'янець-Подільський: Оіум, 1998. – Т. 2. – С. 43. Не менш жорстко охарактеризована особа Ф.А. Кондрацького в його статті „Червоний” ректор Ф.А. Кондрацький”, вміщений в 7-му томі наукового збірника

„Освіта, наука і культура на Поділлі” (Кам’янець-Подільський : Оіюм, 2006. – С. 161).

109. ДАХО. – Ф.Р. 302. – Оп. 4. – Спр. 37. – Арк. 3.
110. Там само. – Арк. 8-12.
111. Там само. – Арк. 4-5.
112. Там само. – Арк. 6-7.
113. Там само. – Арк. 6 зв.
114. Кам’янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення... – С. 60.
115. Там само. – С. 75-76.
116. ДАХО. – Ф.Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 1149. – Арк. 56.
117. Там само. – Спр. 1382. – Арк. 3.
118. Кам’янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення... – С. 61.
119. ДАХО. – Ф.Р. 302. – Оп. 4. – Спр. 34. – Арк. 34-35.
120. Там само. – Спр. 58. – Арк. 75.
121. Там само. – Спр. 55. – Арк. 32.
122. Там само. – Арк. 28.
123. 22 березня 1932 року Кам’янець-Подільська районна комісія ухвалила: „Ленартовича И.Ф. снять с работы по 2-ой категории и воспретить ему какую – либо работу (даже черную) в погранполосе...” (Особова справа Ленартовича Й.Ф. // (ДАХО. – Ф.Р. 302. – Оп. 2. – Спр. 262 – Арк. 8 зв.). У справі зберігається витяг з протоколу № 43 Б засідання апеляційної трійки Української комісії в справах чистки радапарату від 13 жовтня 1932р., яка прийняла до уваги, що він „уволен с должности следователя Хотинського суда за отказ принять присягу на верность Румынскому королевству (удостоверение мирового суда), обвинение в том, что в библиотеке имеется много невыдержанной литературы, опровергается справкой, что за время его работы (а працював він завідувачим бібліотекою

Кам'янець-Подільського інституту соціального виховання всього 5 місяців – з 1. 02 по 9.07. 1932 р. – В.П.) изъято 1373 екземпляра невыдержанной литературы”, а також і те, що Ленартович Й.Ф. працював у ревтрибуналі, і рішення районної комісії відмінила (Там само. – Арк. 2).

124. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 12. – Спр. 3561. – Арк. 16.
125. Там само. – Арк. 13.
126. Там само. – Арк. 13 зв.
127. Там само. – Арк. 14.
128. Там само. – Арк. 82.
129. Там само. – Арк. 84.
130. Там само. – Арк. 80.
131. Довідка Державного архіву Дніпропетровської області від 6 березня 2008р. № К – 109-08. – 2с.
132. Назаренко Є.Д. Життя і смерть Михайла Коссака / Євген Назаренко // Дивокрай. – 1997. – №2. – С. 85.
133. Там само. – С. 83-85.
134. Довідка... – С. 1.
135. Рубльов О.С. Репресивний режим в Україні, 1930-ті роки: Справа „Української військової організації” / О.С. Рубльов // Історія України. Маловідомі імена події, факти (зб. статей). – К.: Рідний край, 1999. – Вип. 9. – С. 169-184.
136. Довідка... – С. 1.

Додаток №1

Повідомлення
 НКО про призначення Ф.А. Кондрацького
 проректором і політкомісаром Вінницького ІНО
 від 3 лютого 1922р.

УСРР
 Народний комісаріат
 освіти
 3 лютого 1922 р.
 №681
 Харків

В Подольский Губпрофобр
 Винница

Настоящим Укрглавпрофобр ставит Губпрофобр в известность, что т. Кондрацкий назначен в Винницкий институт народного образования на должность Проректора с правами Политкомиссара и предлагает сделать соответствующее распоряжение в Винницкий ИНО, а также ввести Тов. Кондрацкого в курс работы.

Замнаркомпроса
 Завотрабпроса
 Укравдел

(ДАВО – Ф. 1941. – Оп. 1. – Спр. 23. – Арк. 9)

Додаток №2

Витяг зі статуту
 Вінницького інституту народної освіти

**Статут
 інституту народної освіти в м. Вінниці**

А. Загальні тези

Інститут народної освіти є вищою шкільною установою, яка має за мету підготовку робітників для всіх галузів народної освіти в царині дошкільній, шкільній та позашкільній.

Для здійснення цієї мети інститут народної освіти буде мати чотири відділи: 1) підготовка робітників для дошкільного виховання; 2) підготовка робітників для класного навчання в Єдиній трудовій школі; 3) підготовка робітників для викладання окремих предметів в Єдиній трудовій школі; 4) підготовка робітників для позакласної освіти.

Примітка: Одночасно з відкриттям Інституту організуються II і III відділи його; останні два відділи будуть організовані в найближчому часі, в такій послідовності – раніш I-ий, потім IV-ий.

При Інституті можуть відкриватись підготовчі групи та постійні курси з обмеженим обсягом праці.

Інститут Народної Освіти утримується на кошти Радянської Республіки і знаходиться в безпосередній підлеглих народному комісаріатові освіти.

В. Права Інституту

5. Інститут користується всіма правами юридичної особи.

6. Інститут має право: а) видавати й друкувати свої праці; б) улаштувати публічні лекції, екскурсії, недовгочасні педагогічні курси, з'їзди учителів; в) закладати наукові товариства; г) давати научні командировання членам Ради Інституту.

7. Інститут має свою печатку з відповідним написом.

С. Учебна частина.

8. Учебний курс в Інституті продовжуються на I, II і IV відділах – 3 роки, на III відділі – 4 роки.

9. Загальний протяг учебного року в Інституті 240 учебных днів. Початок року – біля 1-го вересня, кінець – біля 15 липня. Протяг вакацій – 3 тижні зимою, півтора тижня весною і 7 тижнів літом.

10. Учебний рік поділяється на три триместри, з котрих перші два – осінні (починається коло 1-го вересня) та зимній (починається коло 20-го січня) – мають приблизно по 100 учебных днів, а третій – літній (закінчується коло 15 липня) має приблизно 40 днів навчання.

Примітка: Більш точно терміни триместа для кожного учебного року встановлюються Радою Інституту.

11. Протяг робочого дня для студента в Інституті не повинен перевищувати 8-годинної норми.

12. Учебні заняття в Інституті поділяються на заняття загальні і на заняття, зв'язані з вибраними відділами й научними циклами.

13. Кожен студент з часу вступу в Інститут вибирає для себе, з одного боку, той чи інший відділ, з другого – той чи інший научний цикл.

14. Всею спільністю своїх учебних засобів Інститут має на увазі дати майбутнім робітникам в царині народної освіти: 1) загальними дисциплінами – живий педагогічний, научно-філософський та загально-політичний світогляд, 2) дисциплінами та працями на відділах – теоретичну і практичну підготовку до означеної педагогічної діяльності, 3) дисциплінами й працями на циклах – відповідаючи природним нахилам научну підготовку...

(ДАВО. – Ф. Р. 1941. – Оп. 1. – Спр. 13. – Арк. 92-94)

Додаток №3

Автобіографія Ф.А. Кондрацького

АВТОБІОГРАФІЯ

Кондрацький Франц Андреевич
Чл. білет № 279286.

I. Соціальне положення.

Народився 27/ VIII-1884 року в Єржавицах Ланцуцького повіту Галичини. Батько мій сільський коваль, мати селянка. Маєтку не мали, жили з власної праці. 1890 році земігрували в Росію, де батько служив по різних економіях на Поділлі /Ст. Константинів. Шереметка й др./.

Після кількох років вернувся в Австрію, але вже 1899 року прийшлося йому емігрувати в Америку, де живе зараз уся моя ближча рідня: батьки й 4

брати, усі фабричні робітники. Вже як 12 літній хлопець начав я працювати при батькові в кузні до часу, коли мої батьки виїхали в Америку, а мене оставили в Австрії з тим, щоби я вчився.

В Австрійській армії служив один рік в 1908 році у Львові як так званий вольнопределяющийся. Військова служба була противна моїй натурі, на протязі цього року мав багато конфліктів з начальством, сидів кілька разів в аресті за „бунтарський дух і соціалістичні переконання”.

II. Інтелектуальний розвій й освіта.

Після 5-го класу Городської школи поступив в гімназію, але вже після 2-го класу повинен був перервати науку, бо допомоги від батьків не мав по причині промислової кризи в Америці, сам на своє утримання не міг заробити, тому перервав науку і 1 рік працював як чорний робітник при будові залізничної дороги. Дальше учився вже без переривів.

Після скінчення гімназії поступив до Львівського університету в 1905 році, але вже після I-го року повинен був знова перервати студії та їхати в Америку, бо не було середників до життя. Через 1906-й – початок 1907 року працював на залізних фабриках в Брадекс і Донора, заробив деякі гроші, але захворів, не був спосібний до фізичної праці і, одержавши деяку допомогу від рідних, повернув знова в Австрію в 1907 році, щоби продовжувати студії. Скінчив Львівський університет по філософському факультету в 1910 році.

III. Партійна приналежність.

В комуністичну партію вступив в лютому 1920 року, в організацію східної Галичини і Буковини, рекомендований ЦК організації і т. Порайко. Вступив до партії, бо мої прагнення були завсігди по стороні робочого класу навіть тоді, коли вчився, а в 1920 році, коли найшовся на Україні, зрозумів, що мені треба вступити в ряди Комуністичної партії. Раньше ні до одної партії не належав головно під впливом анархічної літератури університетських часів (Коропоткін).

IV. Участь в суспільній праці до лютневої революції.

Після скінчення Університету 1910 року поступив на вчительську службу в приватну гімназію, бо на державну службу мене не прийняли як ворожій елемент Державі (неблагонадєжність). Учителював по 1914 рік, коли мене мобілізували на воєнну службу. За час мого вчителювання був членом учительської організації і їздив з рефератом на села по культурно-освітній та політичній праці.

V. Репресії і підсудимість.

Репресіям не підпадав за виїмкою цього часу, коли служив у війську.

VI. Праця після лютневої революції.

В часі лютневої і жовтневої революції служив в Австрійській армії по листопад 1918 року, а опісля по 1920 рік в Галицькій Армії. З січня по квітень 1920 року був Головою Ревкому, а після командиром однієї із Галицьких частин при запасній армії. Осінню 1920 року був експертом при Галицькій делегації на Ризькій конференції, з листопаду 1920 року по лютий 1922 року завідував Оргінстром Наркомосвіти України, з лютого 1922 року по сьогоднішній день – ректором й політком Вінницького інституту народної освіти. З грудня 1922 року по квітень 1923 року паралельно з працею в Інституті завідував Губпрофосвітою Поділля.

VII. Бажана праця.

Бажаю працювати по лінії народної освіти, де можу принести найбільшу користь для пролетарського культурного будівництва.

24 жовтня 1923 р.

Підпис

(ДАВО. – Ф.П. 29. – Оп.1. – Спр. 1135. – Арк. 6-8.)

Додаток №4

Характеристика

Ф.А. Кондрацького, дана Вінницьким губкомом КП(б)У

18 лютого 1924

ХАРАКТЕРИСТИКА

Тов. Кондрацького Ф.А.

Ректор ВИНО тов. Кондрацький Ф.А. веде роботу з початку 1922-ого року. Являється фактичним керівником роботи ІНО, проявляючи в ній значительну ініціативу. Пользується великим авторитетом. Путем самоосвіти отримав основательну Марксистську підготовку, що дозволяє йому успішно вести лекційну роботу по історичному матеріалізму. На роботі в Вищій школі цілеспрямовано використовує і в подальшому, особливо як знайомого, добре володіє українською мовою. Політично витривалий. В партійному житті бере активну участь, керує роботою комісії ВИНО, секретарем якої довгий час є. Володіє собою добре. Відношення до товаришів по партії і підлеглим рівні, без начальницьких претензій.

За своїми особистими якостями є працівником Губмаштаба групи II-ї (другої) Під. групи „Д”.

Врид. Секретар Губкома

Настояща характеристика затверджена Секретаріатом

Подольського Губкома. Протокол №7 від 18-ого лютого 1924г.

Завучстат. підотделом Губкома

(ДАВО. – Ф.П. 29. – Оп.1. – Спр. 1135. – Арк.7)

Додаток №5
Посвідчення
видане Н.В. Кондрацькій Кам'янець-Подільським ІНО
9 жовтня 1925 р.

№5272
9. X. 1925 р.

Посвідчення

Видано дружині декана факультету соціального виховання Кам'янець-Подільського інституту народної освіти Кондрацького – Неонілі Василівній Кондрацькій в тому, що вона направляєтся до м. Кам'янця-Подільського по місту служби свого чоловіка.

При ній знаходиться дочка Маргарита 11 років.

Дійсне по 20 жовтня 1925 року.

Ректор
Член правління
Зав. канцелярією

Геринович
Галузо
Розенкранц

(ДАХО. – Ф.Р. 302. – Оп. 2. – Спр. 244. – Арк. 7 зв.)

Додаток №6
Довідка
про зарплату, видана декану Ф.А. Кондрацькому
Кам'янець-Подільським ІНО
13 травня 1926 р.

№ 1601
13.V. 1926 р.

Справка

Дано деканові і виконуючому обов'язки професора по суспільнознавству Кам'янець-Подільського інституту народної освіти тов. Кондрацькому Францу Андрійовичу в тому, що за місяць квітень 1926 року його утримання по Інституту складало сто дев'яносто чотири карбованця.

Ректор
Член правління
Бухгалтер

Геринович
Галузо
Тржцінський

(ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 2. – Спр. 244. – Арк. 24)

Додаток №7

Повідомлення

НКО про призначення В.О. Гериновича заступником директора науково-дослідного інституту географії і картографії, а Ф.А. Кондрацького – тимчасово виконуючим обов'язки ректора Кам'янець-Подільського ІНО від 21 грудня 1927 р.

Гериновичу
Кондрацькому

Наркомосвіта повідомляє, що тов. Геринович, в зв'язку з призначенням на посаду заступника директора Географічного ін-ту, звільняється з посади ректора ІНО з 1/ I. 1928 р.

Т.в. обов'язків ректора покладається на тов. Кондрацького, декана ФСВ.

Заст наркома освіти
Зав упрофосвіти

Приходько
Радченко

(ДАХО. – Ф.Р. 302. – Оп. 2. – Спр. 244. – Арк. 9)

Додаток №8
Копія наказу НКО
про затвердження Ф.А. Кондрацького
ректором Кам'янець-Подільського ІНО
від 2 грудня 1928 р.

УСРР
Народний комісаріат
освіти
2. XII. 1928 р.
Харків

До Кам'янець-Подільського ІНО

Тов. Кондрацький Ф.А.

затверджується на посаді ректора ІНО з 1.XII. 1928 р.

Зав. Оброзподчастиною НКО

(ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 12. – Спр. 3561. – Арк. 14)

Додаток №9

Погодження
ЦК КП(б)У на призначення Ф.А. Кондрацького
ректором Кам'янець-Подільського ІНО
від 7 грудня 1928 р.

Комуністична партія (більшовиків)України
Центральний комітет

Наркомос
тов Приходько

Харків, вул. Лібкнехта, 84
7 грудня 1928 р.

Оргрозпод. ЦК згоджується з призначенням на ректора Кам'янець-Подільського ІНО тов. Кондрацького Ф.А.

Помзаворгрозподілом ЦК
Секретар

Петруленко
Боличевцев

(ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 12. – Спр. 3561. – Арк.15)

Додаток №10

Обіжний лист

з вимогою до ректорів та окрінспектур освіти не менше два рази на рік інформувати НКО про політичні настрої в колективах від 2 серпня 1928 р.

УСРР
Народний комісаріат
освіти
2.VIII. 1928 р.
№1172/т.

Цілком таємно

До всіх ВУЗів
та Окрінспектур

По відомостям, що є в НКО, ціла низка керівників ВУЗів до цього часу не звертають належної уваги щодо політичного керівництва ВУЗом. Треба визнати, що т.т. Ректора та Директора досить слабо, а іноді зовсім не інформують Наркомосвіти про настрої лектури і студентства, і, зокрема – безпартійного студенства про те, як воно реагує на ті чи інші заходи Радянської Влади і партії, на ті чи інші політичні події, що хвилюють широкі кола робітників, селян і взагалі працюючих. Взяти хоча б шахтинську справу. Наркомосвіти й досі не має інформації про те, як реагувала на цю справу професура.

Часто трапляються випадки, коли Наркомосвіти про дуже важливі моменти в житті ВУЗа, що носять глибоко політичний і громадський характер, дізнається „постфактум” з газет /виявлення підпільної організації “Погром” в Білоцерківському технікумі, арешт низки професорів і викладачів ВУЗів, випадки яскраво виявленого антисемітизму /Харківський Геодезичний інститут і т. інш./

Хворбливих явищу у ВУЗах досить, кожний ректор не може не знати про них і через те повідомити НКО про політичний стан ВУЗа необхідно періодично, в таємному порядку два рази на рік /1/ X і 1/IV\ і зокрема пропонуємо повідомляти про настрої лектури і студентства в окремих важливих випадках незалежно від встановленого терміну. –

Заст. наркома освіти
Зав. упрофосвіти

Полоцький
Радченко

(ДАХО. – Ф.Р. 302. – Оп. 4. – Спр. 30. – Арк.1)

Додаток №11

Лист народного комісаріату освіти
від 3 березня 1929 р.

УСРР
Народний комісаріат
освіти
3 березня 1929 р.
№368/т.

До всіх інститутів
народної освіти та директорів
педагогічних технікумів

З метою вивчення кадрів підвідомчих установ пропонується на протязі двох тижнів надіслати такі відомості:

- 1) Характеристики на всіх штатних професорів та викладачів.
- 2) Характеристики на всіх позаштатних професорів та викладачів.
- 3) Список педперсоналу за зразком, що додається.
- 4) Список адмінперсоналу.

Характеристики мусять відбити:

- а) наукову та педагогічну кваліфікацію;
- б) українізованість (в якій мірі);
- в) політичний облік та громадська робота;
- г) соціальне походження.

Відомості мусять бути складені Вами особисто, завірені Вами та надіслані таємним порядком до НКО до Облікрозподілу.

Заст. наркома освіти УСРР
Заст. зав. Учрозподілом

Приходько
Яворський

(ДАХО. – Ф.Р. 302. – Оп.4. – Спр. 38. – Арк.1)

Додаток №12

Список

працівників Кам'янець-Подільського ІНО,
надісланий на вимогу НКО від 3 березня 1929 року №368/т
на 25 березня 1929 року

Список

адміністративного персоналу

1. Кондрацький Франц	Ректор інституту
2. Бернацький Віктор	Проректор
3. Сперанська Надія	Декан
4. Барг Йосип	Секретар ін-ту
5. Тржцінський Кость	Бухгалтер
6. Лісовський Памфіл	Діловод-скарбник
7. Лябік Дмитро	Діловод II розряду
8. Погранічна Ася	Друкарниця
9. Опольський Віктор	Зав. бібліотекою
10. Гречина Параскева	Бібліотекар I групи
11. Щукін Олександр	Бібліотекар II групи
12. Сорокати Тимофій	Кваліфікований служник
13. Василів Опанас	Кваліфікований служник
14. Бондар Іван	Кваліфікований служник
15. Волощук Володимир	Кваліфікований служник
16. Носатова Марія	Кваліфікований служник
17. Маковський Гриць	Кваліфікований служник
18. Улянів Кость	Кваліфікований служник
19. Гріценко Василь	Кваліфікований служник
20. Деренівський Володимир	Комендант БПСів
21. Яворський Пилип	Двірник БПСів
22. Малецька Текля	Вбиральниця
23. Петрова Фросина	Вбиральниця
24. Зіклярова Ганна	Вбиральниця

Список

науково-педагогічних працівників

1. Геринович Володимир Олександрович
2. Любарський Іван Антонович
3. Кондрацький Франц Андрійович
4. Курневич Михайло Васильович

5. Бернацький Віктор Константинович
6. Гаморак Нестор Теодорович
7. Полонський Олекса Миколайович
8. Ретанів Олександр Миколаєвич
9. Руденко Гаврило Маркович
10. Розенкранц Андрій Володимирович
11. Сперанська Надія Павлівна
12. Карета Лев Антонович
13. Кожухів Олекса Миколаєвич
14. Гольдберг Шулім Григорович
15. Емел'янів Борис Михайлович
16. Коссак Михайло Андрієвич
17. Поль Карло Адольфович
18. Андрусевич Гліб Мартинович
19. Погодін Іван Миронович
20. Шумлянський Антін Михайлович
21. Молодик Максим Іванович
22. Макаревич Кирило Петрович
23. Неселовський Опанас Захарович
24. Романкевич Іван Протасович
25. Філь Юхим Павлович
26. Шрага Лев Семенович
27. Сіліванік Константин Євгенович
28. Кільчевський Олександр Іванович
29. Бутко Григір Данилович
30. Солітерман Марко Мусієвич
31. Любінський Микола Архипович
32. Гріщенко Іван Якович
33. Гагенмейстер Володимир Миколаєвич
34. Страутман Жан
35. Мельників Павло Васильович
36. Новодворський Борис Павлович
37. Киріловський Петро Хведорович

Ректор
Секретар ін-ту

Кондрацький
Берг

(ДАХО. – Ф.Р. 302. – Оп. 4. – Спр. 37. – Арк. 3,8-12)

Додаток №13

Обіжник

НКО з вимогою посилити „чистки” студентів
квітень 1929 р.

УСРР

Народний комісаріат
освіти
? квітня 1929 р.

До всіх ВУЗів УСРР

Ч. 12900 / сс 11.

Обіжником НКО з 2/VIII – ч. 1173 / Т – 1928 р., а також ухвалою Колегії з 21/1-бюлетень ч.6, ст.65 – 1929 року було чітко визначено завдання перевірки соціального складу студентів ВУЗів.

Всім управлінням вузів було запропоновано роботу по перевірці соціального складу переводити не як кампанію, а як повсякденну глибоку роботу для очистки ВУЗів від чужого ворожого нам елемента. Однак, за відомостями, що є в НКО, деякі вузи роботу переводять, як кампанію, як чистку. З досвіду роботи Центральної Комісії по студентських справах при НКО виявлено, що деякі вузи виключають студентів сутоапаратним вузівським порядком без притягнення до цієї роботи уваги громадськості. Не виразно мотивують підстави виключення, обмежуючись загальними формулюваннями “виключити як антирадянський елемент” або “за приховання соціального стану”. Звичайно, що така система формулювань не дає повного уявлення, на підставі яких документів така формулювання прийнята, а студенти різними довідками легко спростовують їх. Правління вузів виключають студентів – дипломантів, студентів з останніх курсів, в той час коли вони при вступі до вузу не приховали свого соціального походження і по суті не являються ворожим елементом. Вузи не керуються ухвалою колегії про те, що виключення таких студентів – недоцільно.

Отже НКО востаннє категорично пропонує роботу по перевірці соціального складу студентів провадити глибоко, поступово перевіряючи

справи кожного, зокрема студента як в самому вузі, так і шляхом запитання громадських організацій тих районів, звідки є даний студент.

Виключаючи того або іншого студента, слід ураховувати його громадську активність, до роботи по перевірці соціального складу студентів треба обов'язково притягти громадські, партійні організації вузів, а також організації КНО, керуватись в цій роботі вищезазначеними матеріалами.

Студенти, батьки яких позбавлені виборчих прав, а самі виборчими правами користуються і не мають матеріального зв'язку з батьками, виключенню не належать. Виключати студентів останніх курсів і дипломантів можна лише за дозволом НКО.

Всі матеріали виключення /протокольні ухвали, копії матеріалів, на якій підставі виключно того чи іншого студента/ надсилати терміново до Центральної Комісії по студсправах, аби остання мала можливості правильно орієнтуватись в вирішенні апеляційних заяв студентів.

Рішення ЦСК є обов'язково для всіх правлінь вузів. Лише в окремих випадках, при наявності особливих моментів, що їх в перший раз не було враховано ЦСК, правління вузів можуть ще раз більш ґрунтовно ставити питання перед ЦСК про відміну її постанови, причому протест правління мусить бути поданий в негайному порядку, аби не затримати остаточного розв'язання цього питання: Друга ухвала ЦСК – є остаточна.

Заст. наркома освіти

Приходько

Заст. зав упрфосвіти

Нефоросний

(ДАХО. – Ф.Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 1142. – Арк. 4)

Додаток №14

Звернення

ректора Кам'янець-Подільського ІНО до Дунаєвецького райвиконкому
щодо надання інформації про студентку М. Ковальчук
від 5 лютого 1929 р.

№29/ т
5. II.1929р.

Примірник ч. 2

Літ „А”
Таємно
До Голови РВК
Дунаївці

Кам'янець-Подільський інститут Народної Освіти просить Вас терміново дати відомості про гр. Ковальчук Маргариту, що перебуває зараз в складі студентства нашого ін-ту: 1) соціальний стан, 2) хто батьки й чим займались до революції, 3) чим займаються зараз батьки, 4) маєтковий стан, 5) чи користуються батьки виборчим правом, 6) чи знаходиться згадана особа на утриманні своїх батьків, 7) участь в громадській роботі під час перебування в Вашому районі.

Гр. Ковальчук Маргарита мешкає в с. Гірчична

Ректор
Зав. таємною частиною

Кондрацький
Барг

Розрахунок розсилки:

Примірник ч.І. – Дунаєвецький РВК

Примірник ч.2. – в справах ІНО

(ДАХО. – Ф.Р. 302. – Оп. 4. – Спр. 38. – Арк. 38)

Додаток №15

Інформація

Дунаєвецького РВК про соціальний і майновий стан М. Ковальчук,
батьки якої раніше проживали в с. Гірчична
від 23 лютого 1929 р.

№16

23.ІІ.1929 р.

Таємно

До Кам'янецького ІНО

На Ваш №29/т.

Дунаєвецький РВК подає слідуючі відомости за гр. Ковальчук Маргариту, що походить з села Горчичної: 1) соціальний стан її – дочка дядя, 2) батько її до революції й після революції дякував, 3) сучасне заняття батьків РВК невідомо, але маються відомости, що існують з допомоги родичів – попів та працюючих у радянських установах, 4) маєтковий стан батьків – мають власний дім у м. Кам'янці, 5) батько її виборчим правом не користується, 6) дана особа знаходиться на тому же утриманні, що й її батьки, 7) за час перебування в селі Горчичній, себто з 1918 по 1928 рік, гр. Ковальчук Маргарита ніякої участі в громадській роботі не приймала.

Голова РВК

Всеволожській

(Ф.Р. 302. – Оп. 4. – Спр. 38. Арк. 58)

Додаток №16

Інформація

Дунаєвецького РВК про соціальний та майновий стан студента В. Лернера,
батьки якого проживали в м. Шатава

від 24 березня 1929 р.

№7/т
24 березня 1929 р.

Таємно
До Кам'янецького ІНО

На Ваш №7/т.

Дунаївецька РВК подає слідуючі матеріали за гр. Лернера Вольфа, що походить з м. Шатави: 1) батько його в свій час мав мануфактурну крамницю, 2) зараз він знаходиться на утримані своєї матері, 3) мати його до жовтня 1928 року мала теж мануфактурну крамницю й є відомості, що й зараз займається тим же.

Голова РВК

Всеволожській

(ДАХО. – Ф.Р. 302. – Оп.4. – Спр. 38. – Арк. 59)

Додаток №17

Директивний лист

Кам'янець-Подільського окрпарткому про організацію

чергового туру чистки рад апарату

від 4 лютого 1930 р.

Персонально

До ОВК, міських партосередків,
райпарткомів, фракцій профспілок,
керівників – комуністів всіх установ
та організації

Шановні товариші.

За останній час яскраво відчувається занепад уваги з боку партійних, професійних, радянських і інших організацій до справи чистки радапарату, підготовча робота до чистки в багатьох місцях зовсім не переводиться.

Окрпартком і окр. НК, вважаючи таке явище за зовсім неприпустиме, нагадує усім комуністам ті директиви, що їх неодноразово давала Партія про участь та ставлення до чистки радапарату, зокрема, ми настирливо рекомендуємо усім т.т., що знаходяться на керівній роботі, детально ознайомитись і освоїти постанови останнього Пленуму ЦКК КП (б)У у галузі чистки радапарату.

Оргбюро ЦК КП(б)У, заслухавши доповідь про перебіг чистки радапарату, визнало за потрібне посилити темп чистки, не погіршуючи якості її й затвердило план чистки по Україні, згідно якого у нашій окрузі чистка буде проводитись у такі терміни:

- Січень-лютий – Фінвідділ, Держстрах, Сільбанк, Держторг, Торгвідділ.
- Березень-квітень – Райспілка, Церобкооп, Т.С.Т., Окрсуд, Прокуратура, Колегія оборонців, інспектура охорони здоров'я зі всіма підлеглими їй установами.
- Травень-липень – Статбюро, Земвідділ, Наросвіта зі всіма підлеглими їй установами, Інспектура праці, Місцгосп.
- Серпень-жовтень – Окр. контора зв'язку, Кіно, Видавництво „Правда”, Редакція „Червоний Кордон”, Окр. бібліотека, Окр. архів.

Чистка низового радапарату (районового) пройшла незадовільно. Партійні, професійні й інші громадські організації, а також керівники радянських установ брали надзвичайно недостатню участь у чистці, а це відбилося на якості й наслідках її.

Перевірка й чистка низового радапарату переводилась не досить глибоко, при оцінці роботи радапарату в цілому і кожного співробітника зокрема опускався найважливіший критерій оцінки – як вони справились і справляються з тими політично-господарчими завданнями, що проводились на селі, яку участь беруть у класовій боротьбі і як здійснюють класову лінію. Через це ми поставили питання перед НК РСІ про переведення повторної чистки у Дунаєвецькому, Оринінському, Солобковецькому районах.

Орієнтовний план чистки по районах ми намічаємо такий:

Лютий – Кам'янецький, Дунаєвецький, Оринінський,
Солобковецький район.

Травень – Ново-Ушицький, Чемировецький, Зіньківський,
Миньковецький райони.

Виходячи з цього необхідно негайно перевірити, що зроблено в галузі підготування до чистки, переключивши цю роботу на нові посилені темпи відповідно до постанови Оргбюра ЦК. РПК, Партосередкам, Фракціям Профспілок необхідно негайно проробити на загальних зборах партосередків і профколективів постанову останнього Пленуму ЦКК КП(б)У про чистку рад-апарату, одночасно заслухавши доповідь про стан підготовчої роботи.

Звертаємо Вашу увагу на те, що підготовча робота повинна проходити не тільки по лінії збирання матеріалів на співробітників і складання на них характеристик, а головне по лінії вивчення роботи установи, намічення раціоналізаторських міроприємств, що скеровані до поліпшення методів і системи роботи даної установи, наближення її до нас.

Одночасно найголовнішим критерієм оцінки якості роботи апарату й кожного робітника зокрема, як ми вже сказали вище, повинно бути те, наскільки твердо, чітко й своєчасно вони виконують бойові політичні завдання партії – хлібозаготівлі колективізація, весняна сільськогосподарська кампанія, ліквідація кулака як класу і т. інш. Як запроваджують класову лінію у своїй роботі.

Справою підготовки кадрів для заміни вичищених певне ніхто не займається, а тому при реалізації постанов в комісії по чистці відчуваються надзвичайні труднощі. Кожна установа, кожен РПК повинні заздалегідь подбати про підготовку кадрів, щоб потім не доводилось підіймати питання – „про тимчасове залишення вичищених, бо нема ким замінити”, як це роблять деякі адміністратори зараз.

Незабаром в райони виїзять комісії по чистці, а в ті райони, де наслідки чистки вже оголошено, трійки для розгляду апеляцій. ОПК, ОВК, пропонує РПК і РВК виявляти всебічну допомогу комісіям і трійкам у відношенні виявлення дій нового обличчя службовців та ін.

Вважаючи, що в наявності є вже директив так партійних, як і радянських та професійних органів у справі чистки радапарату, Окрпартком і Окр. КК рахують за потрібне попередити, що вони зі всією рішучістю будуть переводити у життя директиви ЦК і ЦКК про те, що всіх тих, хто байдуже ставиться до справи чистки радапарату, притягати до судової відповідальності, аж до зняття з роботи та виключення з партії.

Ми вимагаємо від РПК і партосередків подання періодичних даних прохід підготовчої роботи і самої чистки.

З Комунал. привітом
За секретаря окрпарткому
Голова ОКР
За оригіналом:
№42
4.ІІ. 30 р.

Ардатьєв
К.К.Шінквалов

(ДАХО. – Ф.Р. 302. – Спр. 34. – Оп. 4. – Арк. 74)

Додаток №18

Протокол

засідання правління Кам'янець-Подільського ІНО

від 8 лютого 1930 р.

ПРОТОКОЛ

засідання правління ІНО з 8 лютого 1930 року

Присутні: т.т. Кондрацький, Гольдберг,
Бернацький, Майківська (Робос),
Карачківський (Окр. ІНО),
Мельников, Гаман.

Відсутні: т.т. Куліненко, Розенкранц.
Секретар т. Барг.

1. СЛУХАЛИ: Про забезпечення академперсоналом.
(т. Гольдберг)

1. УХВАЛИЛИ: а) Зарахувати т. ХАМАРДЮКА Миколу на посаду молодшого асистента по кафедрі зоології згідно з його заявою і рекомендацією правління спілки Робос.

б) Зарахувати т. БЕРЕЗЮКА Сергія на посаду молодшого асистента по фізиці згідно з його заявою.

в) Зарахувати тов. ВАСИЛІВА на посаду доцента з агрономічних дисциплін. Доручити т. ВАСИЛІВУ також і завідування кабінетом енциклопедії сільського господарства.

2. СЛУХАЛИ: Інформацію ректора ін-ту т. Кондрацького про перехід на 3-річний плян навчання згідно з останніми директивами центру. Намічається реорганізація відділів: починаючи з другого курсу соц. ек. відділ поділяється на два підвідділи: суспільнознавства та мови і літератури; фізико-математичний відділ реорганізується в технознавчий відділ. В зв'язку з цим необхідно розв'язати організаційні питання – дотерміновий випуск III курсу, вирішення справи факультету молодшого концентру, який ліквідується. За директивами НКО студентів з факультету молодшого концентру необхідно перевести на відповідні відділи і курси ФСВ, оскільки факультет молодшого концентру готує робітників для першого концентру трудшколи, який забезпечується до деякої міри

довготерміновими вчительськими курсами. Є велика потреба у викладачах старшого концентру. Навчальний план підготовчого курсу потрібно пристосувати до навчального плану курсів „профтісячі” з таким розрахунком, щоби слухачів цього курсу можна було перевести на основний курс інституту.

2. УХВАЛИЛИ: Випуск студентів III курсу перевести в жовтні місяці ц/р, II-ий курс факультету молодшого концентру перевести на відповідні курси і відділи ФСВ з I/III ц/р., перший курс факультету молодшого концентру перевести на перший курс ФСВ. Переглянути навчальний план підготовчого курсу ФМК і пристосувати його до навчального плану підготовчих курсів до ВИШів. Встановити з I/III ц/р 7-год. роб. день. Щодо реорганізації інституту – затвердити постанову факультетської комісії.
3. СЛУХАЛИ: Про матеріальне забезпечення вечірніх підготовчих курсів при ІНО (т. Кондрацький).
3. УХВАЛИЛИ: Дозволити з непередбачених прибутків по спеціальних коштах використати невелику суму на матеріальне забезпечення вечірніх курсів (підручники, зшитки і др.)
4. СЛУХАЛИ: Про забезпечення прийому в травні місяці ц/р відповідного контингенту. (т. Кондрацький).
4. УХВАЛИЛИ: Рахувати за доцільне, щоби представник адміністрації виїхав до Проскурівської та Могилівської округ для переведення підготовчої роботи по відбору робітничо-селянського контингенту для забезпечення травневого набору до ін-ту та організації в тих округах роботи.
Доручити деканату в порозумінні з профкомом розробити систему підготовки контингенту для прийому до інституту.
5. СЛУХАЛИ: Інформацію декана т. ГОЛЬДБЕРГА про те, що деякі студенти суміщують учобу з роботою в установах, що негативно відбивається на їх учобі, бо активізація методів викладання вимагає обов'язкового відвідування занять.
5. УХВАЛИЛИ: Заборонити студентам всяку роботу поза ІНО.
6. СЛУХАЛИ: Штати адміністративно-технічного персоналу на 1929/30 рік, що надіслано народним комісаріатом освіти при обіжникові ч. 8 п 9.

6. УХВАЛИЛИ: Рахувати, що штати не задовольняють всіх вимог інституту. Відсутня посада завгоспа та немає диференціації посад некваліфікованих служників (кур'єр, конюх, двірник), що тягне за собою різні непорозуміння, конфлікти та інші.
7. СЛУХАЛИ: Про виключення зі складу студентів III курсу гр. ГУЛЬКО Олександрю, що скрила своє соціяльне походження.
7. УХВАЛИЛИ: Виключити гр. Гулько Олександрю зі складу студентства III курсу за скриття свого соціяльного походження: батько її до революції був приставом; чоловіка її, що мав до 8 десятин землі, розкулачено.
8. СЛУХАЛИ: Про виключення гр. НОВАКОВСЬКОЇ зі складу студентів підготовчого курсу ФМК за скриття соціяльного походження.
8. УХВАЛИЛИ: Виключити гр. НОВАКОВСЬКУ зі складу студентів підготовчого курсу за скриття соціяльного походження – батько її – орендар млина. Повернути в судовому порядку одержану нею стипендію.
9. СЛУХАЛИ: Про перерву між II і III кварталами (20 лютого – 1 березня).
9. УХВАЛИЛИ: Перерви між II кварталом і III-им (20 лютого – 1 березня) не робити. Цей час використати на переведення підсумків за попередні квартали.
10. СЛУХАЛИ: Заяву декана ФСВ т. Гольдберга про те, що студенти Дідух Гриць, Мазур Влас, Скверчинський Микола, Забзалюк, Криворучко Гнат, Рудик Івій, Янківський Іван, Дадик Дмитро, Криловський Микола та Лондківський Валерій виїхали на роботу без дозволу адміністративних органів інституту.
10. УХВАЛИЛИ: Оголосити студентам сувору догану за самовільний виїзд.
11. СЛУХАЛИ: Протокол засідання комісії по студсправах з 6/II-1930 року.
12. УХВАЛИЛИ: 1). Кордонському – призначити сімейну стипендію.
2). Дехтярук Клавдії – призначити стипендію за рахунок місц. бюджету.
3). Пачині Леоніді – призначити цілу стипендію.
4). Бабенкові Володимирю – призначити стипендію.

- 5). Кузнецовій – призначити $\frac{1}{2}$ стипендії.
- 6). Гоголь – Вікул Тетяні призначити $\frac{1}{2}$ стипендії.
- 7). Яричевському Івану – призначити сімейну стипендію.
- 8). Риндику Івану – призначити сімейну стипендію.
- 9). Кислому Степану – призначити сімейну стипендію.
- 10). Дрозду Федору – призначити цілу стипендію.
- 11). Вайсбурду Мойсею – призначити сімейну стипендію.
- 12). Утриматись від призначення стипендії студ. Ланевській. Доручити т. Стороженкові вивчити її соціальний і матеріальний стан.
- 13). Утриматись від призначення стипендії студентці Гуменній Людмилі до з'ясування її матеріального стану.
- 14). Рахувати студентку Рабіну Рахіль, Гладун Уляну, Лам кандидатами на стипендію.
- 15). Утриматись від призначення стипендії /сімейної/ т. Чайковському до одержання довідки про його сімейний стан.
- 16). Відмовити студентці Грінберг Розі, Соколовській К., Кирилюку в призначенні стипендії.
- 17). Звільнити студентку Польову від внесення платні за навчання.
- 18). Обложити студентку II курсу Кузьмінську Ірину платнею за навчання в розмірі 2 р.70 коп. в місяць.
- 19). З'ясувати через загін легкої кінноти матеріальний стан студента Гетмана.

13. СЛУХАЛИ: Заяву студ. II курсу факультету молодшого концентру ІНО Юрієва про звільнення зі складу студентства.

13. УХВАЛИЛИ: Звільнити.

14. СЛУХАЛИ: Заяву курсантів „профтисячі” про організацію комуни.

14. УХВАЛИЛИ: Доручити проректорові в порозумінні з профкомом виробити проект організації комуни курсантами „профтисячі” та забезпечення їх відповідними кімнатами в гуртожиткові.

15. СЛУХАЛИ: Заяву т. Раєвської С.О. про призначення її на посаду секретаря студентських справ.

15. УХВАЛИЛИ: Призначити т. Раєвську секретарем студентських справ.

16. СЛУХАЛИ: Заяву кваліфікованого службовця Луцького про звільнення з посади з огляду на академічну заборгованість.
16. УХВАЛИЛИ: Звільнити т. Луцького після 2 тижнів – 22/II ц/р.
17. СЛУХАЛИ: Заяву коменданта БПСів т.Дудевича та групи студентів-мешканців гуртожитку про недбайливе ставлення співробітниці Зіклярвої до виконання своїх обов'язків.
17. УХВАЛИЛИ: Оголосити т.Зіклярвої сувору догану з попередженням. Попередити, що при повторенню таких випадків буде звільнена з посади.
18. СЛУХАЛИ: Акти про витрачені матеріали:
- 1) Акт про використання матеріалів в фізичному кабінеті
(картки ч.ч. 699, 677, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 1908, 696, 766, 804, 951, 1487, 1488, 487, 2618, 2619, 2616, 2581, 2726, 2725, 2733, 1950, 2825, 2828, 846, 2736, 681, 111, 152, 156, 162, 116, 281, 473).
 - 2) Акт про пропажу одної електролампи з аудиторії ч.15.
 - 3) Акт про пропажу одної електролампи в військовому кабінеті.
 - 4) Акт про витрачені матеріали в палітурні: картки ч.ч. 2328, 2330, 2331, 2263, 2307.
 - 5) Акт з 13/I-30 року про використанні матеріали в канцелярії
(картки 578, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2397, 2398, 2401, 2402, 2407, 2408, 2412, 2436, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2712).
18. УХВАЛИЛИ: Списати.
19. СЛУХАЛИ: Повідомлення прокуратури ч. 128. 414 про перегляд справи бувшої студентки Сіріс.
19. УХВАЛИЛИ: Підтвердити попередню постанову про її виключення.

РЕКТОР

Кондрацький

СЕКРЕТАР

Барг

(ДАХО. – Ф.Р. 302. – Спр. 1149. – Оп. 1. – Арк. 56-58)

Додаток №19

Повідомлення

дирекції Кам'янець-Подільського ІСВ про структуру кафедр
на 18 березня 1931 р.

№20.123.15
18.ІІІ.1931р.

До всіх членів академперсоналу

Згідно з повідомленням НКО по Кам'янецькому ІСВ встановлено
нижчезазначені катедри в складі таких дисциплін:

1. Катедра хімії	– хімія
2. Катедра математики
(т.Карета)	– математика, креслення
3. Катедра педагогіки,
педології
(т.Курневич)	– педагогіка, педологія, психологія,
анатомія з фізіологією, фізкультура,
компвиховання дорослих, тональне
та образотворче мистецтво, КДР,
соцгігієна
4. Катедра мови та літератури
(т.Любарський)	– укр. мова, література, нім. мова,
мовознавство.
5. Катедра історії
(т.Палько)	– історія всесвітня, України, історія
– ВКП(б) та Комінтерну, історія
народів СРСР.
6. Катедра діямату	– діямат, Ленінізм, нацпитання,
політекономія, економполітика,
географія.
7. Катедра політехнізму та
дидактики	– основи виробництва,
машинознавство, дидактика,
основи політехнізму.
8. Катедра зоології	– зоологія з тваринництвом.
9. Катедра ботаніки	– ботаніка, геологія,
рослиннознавство.
10. Катедра фізики	– фізика, астрономія, метеорологія.

За Директора Ін-ту
Секретар

Бернацький
Глузман

(ДАХО. – Ф.Р. 302. – Оп. 1. – Спр.1382. – Арк. 3)

Додаток №20

Відомості
про склад студентів Кам'янець-Подільського ІСВ
на 23 листопада 1931 року

Відомості
про склад студентів інституту соціального виховання

1. Загальна кількість студентів	563 чол.
2. По партійності:	
членів КП(б)У	56 чол.
членів ЛКСМУ	199 чол.
позапартійних	308 чол.
3. По національності:	
українців	414 чол.
євреїв	124 чол.
росіян	11 чол.
поляків	10 чол.
білорусів	2 чол.
татар	1 чол.
інші	
4. По соціальному стану:	
робітників	101 чол.
селян	46 чол.
колгоспників	163 чол.
батраків	38 чол.
службовців	32 чол.

учителів	95 чол.
діти учителів	7 чол.
робітників	68 чол.
кустарів кооперованих	8 чол.
інвалідів і пенсіонерів	5 чол.

Зав. таємною частиною ІСВ

Галушко

23.XI.31 року

(ДАХО. – Ф.Р. 302. – Оп. 4. – Спр. 45. – Арк. 65)

Додаток №21

Наказ

про звільнення Кондрацького Ф.А. з посади директора Кам'янець-Подільського ІСВ у зв'язку з його переводом на посаду директора Дніпропетровського фізико-механіко-математичного інституту від 19 квітня 1931 р.

УСРР
Наркомосвіти
Облік розподіл
19.IV. 1931р.
№ 4-16-01
Харків

До Кам'янець-Подільського ін-ту совиху.

Тов. Кондрацький Ф.А. звільняється з посади директора з 26.IV. 1931 р. за переходом на іншу роботу.

(ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 2. – Спр. – 244. – Арк. 76)

Додаток №22

Наказ
про призначення Кондрацького Ф.А. на посаду директора
Дніпропетровського фізико-механіко-математичного інституту
від 23 квітня 1921 р.

УСРР
Народний комісаріат
освіти
23.IV.1931р.
Харків

Дніпропетровського фіз.
мех. – мат. інституту

Кондрацький Ф.А.

призначається на посаду директора з 26.IV.1931 р.
Помдиректора звільняється від тимчасового виконання
обов'язків директора.

Сектор кадрів

Корнетів

(ЩДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 12. – Спр. 3561. – Арк.14)

Додаток №23

Довідка
Державного архіву Дніпропетровської області
про арешт і долю Ф.А. Кондрацького
від 6 березня 2008 р.

УКРАЇНА

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

вул. Карла Лібкнехта, 89, м. Дніпропетровськ, 49069, тел. (0562) 99-77-10, факс (056) 749-62-90, 749-60-46,

e-mail: dado@adm.dp.ua

6.03.2008 № К-109-08

на №01-13-82 від 26.02.2008

Директору Державного архіву
Хмельницької області
Слободянюку П.Я.
вул. Грушевського, 99
м. Хмельницький
29000

АРХІВНА ДОВІДКА

У фонді "Управління служби безпеки України у Дніпропетровській області" є архівно-слідча справа у відношенні Кондрацького Франца Андрійовича, який народився у 1884 році у м. Вержавіце, Галичина, українця за національністю, з вищою освітою (закінчив філософський факультет Львівського університету), члена ВКП(б) з 1920 року, за соціальним станом службовця. На день арешту у 1933 році працював професором, викладачем діамату в Дніпропетровському інституті інженерів транспорту (ДПТ), проживав за адресою: м. Дніпропетровськ, вул. Свердловська, 66.

Був заарештований 13 квітня 1933 року Дніпропетровським облвідділенням ДПУ. Звинувачений у злочинах, передбачених ст. 54-11 Кримінального кодексу УСРР, тобто у тому, що був учасником контрреволюційної Української військової організації (УВО), проводив роботу зі створення повстанських кадрів щодо збройного повстання проти Радянської влади. Постановою Судової Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 7 лютого 1934 року Ф.А. Кондрацький був засуджений до 5 років ув'язнення у виправно-трудоному таборі. Покарання відбував в таборі „Дальлаг" м. Хабаровська Далекосхідного краю. У 1936 році йому було відмовлено в умовно-достроковому звільненні. У 1938 році по закінченню строку відбування покарання був знову заарештований, але після слідства 8 червня 1939 року був звільнений. Відомостей про його подальшу долю в справі немає. На підставі висновку заступника прокурора Дніпропетровської області від 20 липня 1989 року Ф.А. Кондрацький реабілітований як той, що підпадає під дію ст. 1 Указу Президії Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989 року „Про додаткові заходи з відновлення справедливості у відношенні жертв репресій, що мали місце у період 30-40-х і початку 50-х років".

В справі є відомості про те, що Ф.А. Кондрацький народився в сім'ї коваля, у 1892 році члени його родини емігрували до Америки. Франц Андрійович в 1905 році закінчив гімназію в м. Ярослав (Галичина) і поступив до Львівського університету, через рік перервав навчання і поїхав до

Америку, де заробляв гроші на навчання, працював там на дратовій фабриці, потім продовжив навчання в університеті, який закінчив у 1911 році. У зв'язку з тим, що він як український націоналіст вважався неблагонадійним, поступив викладачем не в державну, а в приватну школу. В 1914 році був призваний до австрійської армії, де служив до листопада 1918 року, в останній час служби був оберлейтенантом запасу, командиром кулеметної роти. З листопада 1918 року до вересня 1920 року по мобілізації був командиром роти, батальйону, бригади в Галицькій армії. Коли Галицька армія перейшла р. Збруч в Україну, він був головою революційного комітету армії. У 1920 році, коли Галицька армія перейшла на бік Червоної армії, був призначений представником Червоної української галицької армії (ЧУГА) при 12-тій армії в Києві. При переході частини військ Галицької армії на бік поляків брав участь у бойових діях проти польської армії. Після відступу був евакуйований до м. Казані.

З листопада 1920 р. до лютого 1922 року працював заворгом „Народного Комісаріату України”. Потім до лютого 1924 року був ректором і викладачем Вінницького інституту народної освіти, до жовтня 1925 року завідувачим сільськогосподарським технікумом в с. Сутиськи Вінницької області, до травня 1931 року працював деканом, професором і директором Кам'янець-Подільського інституту народної освіти. З травня 1931 року працював в Дніпропетровську, де до березня 1932 року був директором Фізико-Хіміко-Математичного інституту, з вересня 1931 року професором Дніпропетровського інституту інженерів транспорту, з квітня 1932 року на посаді керівника групи науки обласного відділу народної освіти. На час арешту членами родини Ф.А. Кондрацького були:

- син Михайло Францович Кондрацький, народився 19.11.1912 в м. Роганіці (Галичина), студент;
- дружина (ім'я не вказано) померла від зараження крові через місяць після народження Михайла Францовича;
- дочка Маргарита Францівна, студентка ДІТУ;

- Ельвін Францович, 2-х років (ступінь родинного зв'язку не вказаний);
- батько Андрій Кондрацький, в Америці;
- брат Йосип Андрійович Кондрацький, в Америці;
- брат Іван Андрійович Кондрацький, в Америці;
- Людвиг Андрійович Кондрацький, (ступінь родинного зв'язку не вказаний);
- Михайло Андрійович Кондрацький, зубний лікар в Америці (ступінь родинного зв'язку не вказаний).

Підстава: Ф.Р. 6478, оп.2, спр. 7703.

Директор

Начальник відділу

Н.В. Киструська

Н.Л. Юзбашева

ЗМІСТ

Шлях до зрілості

У чорнилі воєн

Вінницький період життя

У Кам'янці на Поділлі

Жертва червоно терору

Джерела, примітки

Додатки

Комп'ютерний набір

Дмитрук Д.В.